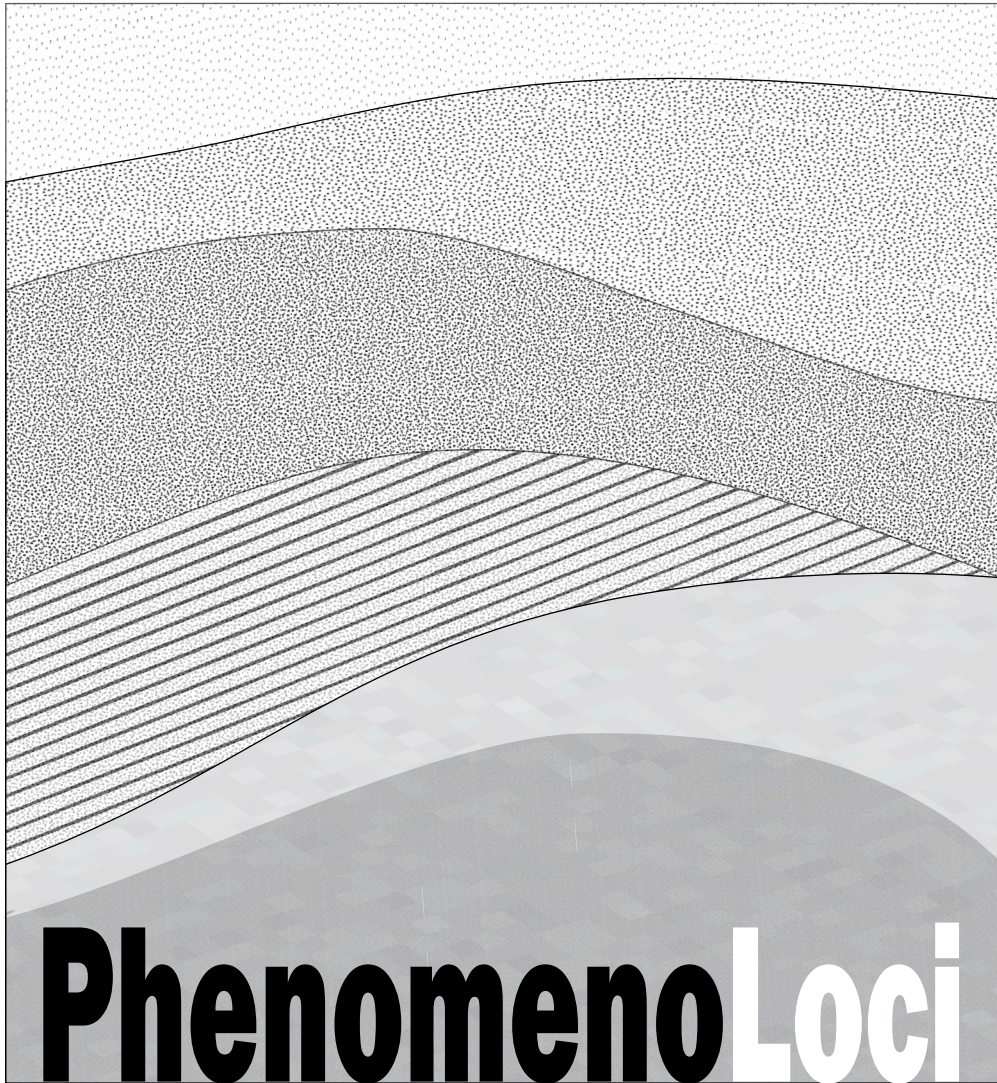

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Διερεύνηση & Ανάδειξη του Χωρικού Βιώματος

Σπουδαστής: Ευάγγελος Ντάφλος
Επιβλέπων: Δρ. Ιωάννης Ζαβολέας

Ακαδημαϊκό Έτος: 2023- 2024

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

PhenomenoLocī

Διερεύνηση & Ανάδειξη του Χωρικού Βιώματος

Σπουδαστής: Ευάγγελος Ντάφλος

Επιβλέπων: Δρ. Ιωάννης Ζαβολέας

Ακαδημαϊκό Έτος: 2023- 2024

UNIVERSITY OF IOANNINA
POLYTECHNIC SCHOOL
DEPARTMENT OF ARCHITECTURE

RESEARCH THESIS

PhenomenoLocI

Research & Emergence of the Sense of Place.

Student: Evangelos Ntaflos

Supervisor: Dr. Yannis Zavoileas

Academic Year: 2023- 2024

Περιεχόμενα

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	3
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 : Ο ΤΟΠΟΣ ΩΣ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΚΑΙ Η ΑΙΣΘΗΣΗ ΠΟΥ ΑΠΟΠΝΕΕΙ	10
1.1 Ο ΤΟΠΟΣ ΩΣ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΗ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ	10
1.2 Η ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΛΟΓΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ ...	17
1.3 Η ΑΙΣΘΗΣΗ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ: ΤΟ GENIUS LOCI	22
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΩΣ ΜΕΣΟ ΑΠΟΔΟΣΗΣ ΠΟΙΟΤΗΤΩΝ & ΝΟΗΜΑΤΩΝ	28
2.1 Η ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ	28
2.2 ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΗΣ ΑΙΣΘΗΣΗΣ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ	31
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο ΤΑ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ	35
3.1 Η ΣΗΜΕΙΟΛΟΓΙΑ ΩΣ ΕΡΓΑΛΕΙΟ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΠΟΙΟΤΗΤΩΝ & ΝΟΗΜΑΤΩΝ	35
3.2 Η ΠΑΡΑΜΕΤΡΙΚΗ ΣΗΜΕΙΟΛΟΓΙΑ ΩΣ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟ ΕΡΓΑΛΕΙΟ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ	45
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ^ο ΤΑ ΨΗΦΙΑΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ	50
4.1 ΑΠΟ ΤΑ ΑΝΑΛΟΓΙΚΑ ΣΤΑ ΨΗΦΙΑΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ	50
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 ^ο ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	57
Βιβλιογραφία	60

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η συγγραφή μιας ερευνητικής εργασίας σημαίνει το τέλος μιας δύσκολης και απαιτητικής αλλά συνάμα εποικοδομητικής περιόδου. Πρόκειται για μία πνευματική εργασία με αρκετές δυσκολίες για την αποπεράτωση της οποίας είναι απαραίτητη η συνδρομή κάποιων ανθρώπων που παρέχουν είτε ψυχολογική υποστήριξη είτε συνδράμουν τις γνώσεις και το ερευνητικό τους έργο.

Θέλω να ευχαριστήσω θερμά τον Καθηγητή μου, Δρ Ιωάννη Ζαβολέα, για την ευκαιρία που μου έδωσε, την εμπιστοσύνη και το ενδιαφέρον που μου έδειξε να εκπονήσω υπό την επίβλεψή του την παρούσα ερευνητική εργασία, όπου παρακολούθησε και επόπτευσε την εξέλιξή της με άρτια επιστημονική καθοδήγηση, ενθαρρύνοντας με και παρέχοντας μου το βοηθητικό υλικό για να συνεχίσω και να ολοκληρώσω με επιτυχία την έρευνα, στην οποία είχα την τιμή να είμαι μαθητής του.

Τα μέλη της τριμελούς εξεταστικής επιτροπής της παρούσας εργασίας

Δρ Γιώργο Σμύρη, Δρ Πολυξένη Μάντζου και Δρ Ιωάννη Ζαβολέα για το χρόνο που αφιέρωσαν εξετάζοντας την εργασία αλλά και για τις υποδείξεις τους.

Στο σημείο αυτό, θέλω να ευχαριστήσω τη σύζυγό μου Μαριλένα που δεν έπαψε στιγμή να πιστεύει σε μένα και στα όνειρα μου, την ευχαριστώ για την αμέριστη συμπαράσταση, υποστήριξη, κατανόηση και εμπύχωση που μου πρόσφερε κατά τη

διάρκεια της συγγραφής της ερευνητικής μου εργασίας αλλά και συνολικά κατά τη διάρκεια των σπουδών μου.

Τέλος, θέλω να ευχαριστήσω τους γονείς μου για την αδιάκοπη υποστήριξη, την κατανόηση και την ενθάρρυνση που μου προσέφεραν κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η αρχιτεκτονική συνιστά το μέσον της κοινωνικής και πολιτιστικής σωματοποίησης πεπιοθήσεων, αναγκών, αξιών και κουλτούρας των ανθρώπων αλλά και της υλοποίησης των ιδιαιτεροτήτων του φυσικού τόπου. Μέσω της αρχιτεκτονικής συνδέεται ιστορικά το παρελθόν με το μέλλον, δημιουργώντας έτσι μια ιστορική συνέχεια, αποδεικνύοντας παράλληλα ότι οι άνθρωποι δημιούργησαν σε χωρικό επίπεδο στο πέρασμα του χρόνου, τροφοδοτώντας σήμερα την συλλογική μνήμη της εκάστοτε κοινωνίας και ενισχύοντας παράλληλα την αίσθηση του τόπου, την ταυτότητα του τόπου και των ανθρώπων.¹

Στις σύγχρονες προκλήσεις με τις οποίες η αρχιτεκτονική καταπιάνεται, συγκαταλέγεται η συνολική ανάδειξη του πολιτισμικού περιεχομένου, ειδικά λόγω της τυποποίησης της κατασκευής και της απλοποίησης με την οποία αυτή συνδέεται. Την ίδια στιγμή, ο ολοένα και αυξανόμενος ρυθμός ζωής έχει ως συνέπεια το αρχιτεκτονικό έργο να αντιμετωπίζεται ως εικόνα προς άμεση κατανάλωση, με τις συνδέσεις με το πολιτισμικό πλαίσιο να εξαντλούνται σε επιφανειακούς συσχετισμούς. Ενδεικτικά, όπως αναφέρει ο Juhani Palasmaa, το κτίριο γίνεται όχημα οικονομικών και επιχειρηματικών συμφερόντων, χωρίς βαθύτερες πολιτισμικές, νοητικές ή οικολογικές ευθύνες² και ευαισθησίες, ενώ παράλληλα η εξαπλωμένη παγκοσμιοποίηση και η διαρκώς αποξενωτική αναπτυσσόμενη τεχνολογία, εξαλείφει πραγματικά εμφατικά κάθε

¹ Ntafllos E., Samaras N «Reuse of the listed building 'Papazoglios Textile School for Girls' in Ioannina, Greece, as a School of Architecture and Design » *Proceedings Of The International Conference Changing Cities V, Corfu 20-25 June 2022* σ. 768

² Palasmaa J., *Προς ένα βιοφιλικό μέλλον 2012, Δώδεκα δοκίμια για τον Άνθρωπο και την Τέχνη*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2021 σ. 260

αίσθηση του συγκεκριμένου τόπου και της ταυτότητάς του³, με τα σύγχρονα ανθρώπινα δημιουργήματα να απομακρύνουν συχνά τα έργα του ανθρώπου από το παρελθόν και την ιστορία του, τις αξίες και την κουλτούρα που φέρει ο κάθε τόπος. Αποτέλεσμα αυτού είναι να παράγονται ολοένα και περισσότερα «μονότονα κτίρια που προκαλούν την επιδημία της βαρεμάρας»⁴ και να δημιουργούνται περιβάλλοντα χωρίς εννοιολογικό υπόβαθρο που αδυνατούν να ενώσουν τους ανθρώπους, να ενεργοποιήσουν τις κοινότητες και να διατηρήσουν τη συλλογική μνήμη με συνέπειες στην ψυχική υγεία των ανθρώπων, με εμφάνιση αυξανόμενων επιπέδων άγχους, προβλημάτων εγκληματικότητας αλλά και αντί κοινωνικής συμπεριφοράς⁵. Στον αντίποδα η αρχιτεκτονική που αναγνωρίζει και λαμβάνει υπόψη της το πλαίσιο στο οποίο βρίσκεται έχει τη δυνατότητα να έχει θετικό αντίκτυπο στις ζωές των ανθρώπων, να προωθήσει την κοινωνική συνοχή, να ενεργοποιήσει τις κοινότητες ενισχύοντας και αναδεικνύοντας παράλληλα την αίσθηση της ταυτότητας του τόπου. Κατά το Norberg-Schulz, κάτι τέτοιο είναι εφικτό μέσω της αναγνώρισης, κατανόησης και καταγραφής όλων αυτών των φαινομένων και σημείων, στατικών και δυναμικών, που λαμβάνουν χώρα στο υπό μελέτη κάθε φορά πλαίσιο που η επιστήμη της αρχιτεκτονικής καλείται να συνδράμει μέσω του σχεδιασμού ώστε να προσφέρει στον άνθρωπο τη δυνατότητα να αποκτήσει ένα «υπαρξιακό έρεισμα»⁶.

³ Palasma J., ο.π. σ 260

⁴ Florian, Maria-Christina. archdaily.com. 22 June 2023. <https://www.archdaily.com/1002817/emotional-architecture-how-contextual-solutions-can-fight-against-the-epidemic-of-boredom> (πρόσβαση 03 26, 2024).

⁵ Florian, Maria-Christina. archdaily.com. 22 June 2023., ο.π

⁶ Norberg-Schulz, Christian. *Genius Loci Το Πνεύμα του Τόπου*. Αθήνα: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Ε.Μ.Π, 2009.σ. 6

Ανταποκρινόμενη στην πρόκληση αυτή, η παρούσα εργασία διερευνά πιθανές οδούς επανασύνδεσης της σχέσης της αρχιτεκτονικής με το παρελθόν, απόρροια της γνώσης με το πολιτισμικό πλαίσιο του τόπου και της χωρογνωσίας, ως συστατικά δημιουργίας του διευρυμένου νοητικού υποβάθρου που επενεργούν στις αποφάσεις του σχεδιασμού σε αρχιτεκτονική και αστική κλίμακα. Η σε βάθος κατανόηση της ιστορίας του τόπου και η ανάδειξη και ανάλυσή του ως δυναμικό και πολυπαραγοντικό φαινόμενο, διαμορφώνουν ένα διανοητικό βοήθημα για τον αρχιτέκτονα που λαμβάνει υπ' όψη του το πλαίσιο στο οποίο βρίσκεται, αναδεικνύοντας παράλληλα τη συλλογική μνήμη του παρελθόντος τόσο ως μια πορεία προς την αυτογνωσία όσο και ως εργαλείο σχεδιασμού.

Η παρούσα μελέτη επικεντρώνεται στη διερεύνηση του φαινομένου του τόπου και της αίσθησης που αυτό αποπνέει, μέσα από το πρίσμα της αρχιτεκτονικής. Ο τόπος, ως έννοια πολυδιάστατη και πολύπλοκη, αποτελεί βασικό πυλώνα της αρχιτεκτονικής σκέψης και πρακτικής. Η κατανόηση και ο σεβασμός προς τις μοναδικές ιδιότητες μιας τοποθεσίας είναι αναγκαίες για τη δημιουργία αρχιτεκτονικών έργων που αντανακλούν την ιστορία και το χαρακτήρα του χώρου, ενώ παράλληλα προωθούν την αίσθηση ταυτότητας και σύνδεσης εντός των κοινοτήτων.

Συγκεκριμένα, η μελέτη χωρίζεται σε πέντε κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο, αναλύεται η έννοια του τόπου ως ανεξάρτητο ποιοτικό ολικό φαινόμενο και επιχειρείται ο προσδιορισμός της αίσθησης που αυτός αποπνέει. Στο δεύτερο κεφάλαιο, εξετάζεται η αρχιτεκτονική ως μέσο επικοινωνίας και ανάδειξης των

χαρακτηριστικών του τόπου και της αίσθησης που αυτός αποπνέει. Στο τρίτο κεφάλαιο, αναλύονται τα εννοιολογικά εργαλεία στα χέρια του αρχιτέκτονα, όπως η σημειολογία της αρχιτεκτονικής, που επιτρέπει την ερμηνεία του νοήματος πίσω από τις σχεδιαστικές επιλογές, καταλήγοντας στην παραμετρική σημειολογία μέσω των ψηφιακών τεχνολογιών για την ανάλυση και ερμηνεία των αρχιτεκτονικών συμβόλων σε ένα δυναμικό περιβάλλον. Στο τέταρτο κεφάλαιο, γίνεται αναφορά στη μετάβαση από τα αναλογικά στα ψηφιακά εργαλεία της αρχιτεκτονικής, με έμφαση στα δυναμικά μοντέλα που συνδυάζουν αναλογικά και εννοιολογικά εργαλεία για την επικοινωνία της αίσθησης και των χαρακτηριστικών ενός τόπου. Τέλος, στο πέμπτο κεφάλαιο παρατίθενται τα συμπεράσματα από την παρούσα έρευνα.

Σκοπός της μελέτης είναι να αναδείξει πώς η αρχιτεκτονική μπορεί να λειτουργήσει ως μέσο επικοινωνίας και μεταφοράς δημιουργικής έκφρασης, μεταφράζοντας εννοιολογικές ιδέες σε αισθητές μορφές που μπορούν να βιώσουν οι χρήστες των χώρων. Η έρευνα εξετάζει τον ρόλο του Genius Loci – του πνεύματος του τόπου – και την επιρροή του στην αρχιτεκτονική πρακτική, καθώς και πώς οι αρχιτέκτονες μπορούν να ενσωματώσουν φαινομενολογικές αρχές για τη δημιουργία χωρικών εμπειριών που είναι άμεσα συνυφασμένες με το περιβάλλον τους. Η έρευνα επικεντρώνεται επίσης στη χρήση διαφορετικών εργαλείων για την ανάλυση και απόδοση του φαινομένου του τόπου. Αυτά περιλαμβάνουν τα αναλογικά εργαλεία όπως το σχέδιο, τα εννοιολογικά εργαλεία όπως η αρχιτεκτονική σημειολογία, και τα ψηφιακά εργαλεία που επιτρέπουν τη δυναμική προσομοίωση και οπτικοποίηση των

σχεδιασμένων χώρων σε συνάρτηση με το χρόνο και τις φυσικές δυνάμεις. Μέσα από αυτήν την υβριδική προσέγγιση, η αρχιτεκτονική αποκτά τη δυνατότητα να μετασχηματίζει το νόημα και την αίσθηση του τόπου με αποτελεσματικότερο τρόπο κατά τη διαδικασία του σχεδιασμού.

Η έρευνα αυτή επιδιώκει να προσφέρει ένα πλαίσιο για την ανάλυση και κατανόηση της σημασίας του τόπου στο δομημένο περιβάλλον. Εξετάζοντας όχι μόνο τις συμβολικές και επικοινωνιακές πτυχές της αρχιτεκτονικής γλώσσας, αλλά και τη μεταβαλλόμενη φύση των χωρικών εμπειριών, η μελέτη αποσκοπεί να συμβάλλει στη δημιουργία περιβαλλόντων που λειτουργούν αποτελεσματικά και εμπλέκουν τους χρήστες σε ένα βαθύτερο επίπεδο, εμπλουτίζοντας τη ζωή τους και δημιουργώντας χώρους που εναρμονίζονται με το περιβάλλον τους. Τέλος, η μελέτη τονίζει τη σημασία της αρχιτεκτονικής ως μέσο κατανόησης και αντίληψης της υπαρξιακής κατάστασης του ανθρώπου. Μέσα από τη διερεύνηση και ανάδειξη του φαινομένου του τόπου, η αρχιτεκτονική προσφέρει στον άνθρωπο τη δυνατότητα να αποκτήσει ένα υπαρξιακό έρεισμα, να συμφιλιωθεί με την έννοια του χρόνου και να οικειοποιηθεί το χώρο, μετατρέποντάς τον σε τόπο με νόημα και σημασία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 : Ο ΤΟΠΟΣ ΩΣ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΚΑΙ Η ΑΙΣΘΗΣΗ ΠΟΥ ΑΠΟΠΝΕΕΙ

1.1 Ο ΤΟΠΟΣ ΩΣ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΗ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ

Ο Τόπος αποτελεί ένα αδιάσπαστο τμήμα της ύπαρξης που υπερβαίνει μια αφηρημένη τοποθεσία. Αποτελείται από συγκεκριμένα πράγματα με υλική υπόσταση, σχήμα, υφή και χρώμα όπου όλα αυτά μαζί απαρτίζουν «ολικό φαινόμενο» που αναδίδει ένα χαρακτήρα ή ατμόσφαιρα.⁷ Ο τόπος προσδιορίζεται ως «βιωμένος χώρος», περιγράφεται με όρους τοπίου και εγκατάστασης και αναλύεται σε χώρο και χαρακτήρα.⁸ Οι κοινωνίες αντιλαμβάνονταν τον χώρο όχι μόνο ως σχεδιασμό κατασκευών αλλά ως περιβάλλον που διαμορφώνει εμπειρίες και προωθεί την αίσθηση του ανήκειν. Από την κλασική αρχαιότητα, πολιτισμοί όπως των Αρχαίων Ελλήνων ανέπτυξαν κατανόηση χωρικών σχέσεων, ενσωματώνοντας αρμονικά τις κατασκευές με το φυσικό τοπίο. Αυτή η σύνδεση αρχιτεκτονικής και τόπου θεμελίωσε την έννοια της "αίσθησης του τόπου".

Η αρχαία ελληνική σκέψη για το χώρο περιλάμβανε διάφορες ιδέες. Ο Δημόκριτος πρότεινε ότι ο χώρος υπάρχει ανεξάρτητα από την ύλη. Ο Πυθαγόρας είδε τον χώρο ως προέκταση των μαθηματικών αρχών, ενώ, ο Αρχύτας διερεύνησε το άπειρο του χώρου, υποδηλώνοντας την ύπαρξη χώρου πέρα από τα αντιληπτά όρια και ο Πλάτωνας πρότεινε μια δυϊστική άποψη, θεωρώντας τον χώρο ως βασίλειο τέλειων μορφών. Ο Αριστοτέλης, βασιζόμενος σε αυτές τις ιδέες, απομακρύνθηκε

⁷ Norberg-Schulz, Christian., 2009., ο.π σ. 9

⁸ Norberg-Schulz, Christian., 2009., ο.π σ. 13

από την έννοια του χώρου ως κενό δοχείο υποστηρίζοντας ότι ο χώρος ορίζεται από σχέσεις και όρια, επηρεάζοντας σημαντικά τη δυτική σκέψη. Κατά τη μεσαιωνική περίοδο, οι γοθτικοί καθεδρικοί ναοί, με το ύψος και τις λεπτομέρειές τους, καλλιεργούσαν αίσθηση δέους και πνευματικής σύνδεσης. Στην Αναγέννηση, η έμφαση στον ανθρωπισμό και την ορθολογική τάξη δημιούργησε αρμονικούς αστικούς χώρους, ενώ το Μπαρόκ, εμπνευσμένο από τη θεατρικότητα και την ψευδαίσθηση, χρησιμοποίησε την αρχιτεκτονική για συναισθηματικές αντιδράσεις και έκφραση μεγαλείου. Η αντίληψη του χώρου εξελίχθηκε μέσα από τις εποχές, επηρεασμένη από φιλοσοφικές και πολιτιστικές αλλαγές. Η εμπάθυνση στις σχέσεις, τα όρια και την πνευματική απήχηση των κατασκευών διαμόρφωσε το δομημένο περιβάλλον, καλλιεργώντας την αίσθηση του ανήκειν και συνδέοντας την αρχιτεκτονική με την ανθρώπινη εμπειρία.

Τέλος, η σύγχρονη εποχή, αυτή του 20^{ου} αιώνα όμως έχει χαρακτηριστεί από τον Foucault ως η εποχή του χώρου.⁹ Η απώλεια μιας ενοποιητικής χωρικής έννοιας οδήγησε σε ένα κατακερματισμένο και συχνά αποπροσανατολιστικό δομημένο περιβάλλον.¹⁰ Η εμπειρία του χώρου λόγω της τεχνολογικής εξέλιξης, των νέων τρόπων μεταφοράς και επικοινωνίας, μετασχηματίστηκε ριζικά. Οι Παγκόσμιοι Πόλεμοι είχαν ως στόχο τον έλεγχο των τόπων, η κινητικότητα των πληθυσμών λόγω της μετανάστευσης εμφάνισε χωρικές επιπτώσεις, ενώ η κατάκτηση του διαστήματος επαναπροσδιόρισε την έννοια του χώρου.¹¹ Ο ταχύς ρυθμός της τεχνολογικής προόδου, σε συνδυασμό με την

9 Τερζόγλου, Νικόλαος - Ίων. *ΙΔΕΕΣ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ ΣΤΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟ ΑΙΩΝΑ*. ΑΘΗΝΑ: νήσος, 2009. σ. 31

10 Wellborn, Clay, 1966 ο.π.

11 Τερζόγλου, Νικόλαος - Ίων., 2009, σ. 31

παρακμή των κοινών πολιτιστικών αξιών, έχει οδηγήσει σε μια αίσθηση έλλειψης τόπου, όπου τα κτίρια δεν έχουν ουσιαστική σύνδεση με το περιβάλλον τους ή με τους ανθρώπους που τα κατοικούν.¹²

Η έννοια του χώρου προσεγγίστηκε κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα από το πεδίο της φιλοσοφίας με στόχο τον προσδιορισμό της από τον Edmund Husserl.¹³ Η βασική ανακίνηση της ιδέας του χώρου βρήκε πρόσφορο έδαφος στο πεδίο της Φαινομενολογίας, στον τρόπο δηλαδή της φανέρωσης του νοήματος στην ανθρώπινη συνείδηση και στην μη-προκατειλημμένη περιγραφή του, η οποία οδήγησε στην θεώρηση του περιβάλλοντος κόσμου (Umwelt) και των συγκεκριμένων αντικειμενικών όρων με τους οποίους η ανθρώπινη συνθήκη ριζώνει σε έναν χώρο.¹⁴ Η σταδιακή αποκάλυψη του χωρικού φαινομένου κατά τον Husserl σχετίζεται στενά με την σωματικότητα του ατόμου και τις κιναισθητικές του δυνατότητες, καθώς μέσω της κίνησής του σώματος στο χώρο δομεί τον τρισδιάστατο χώρο και μέσω της αλληλεπίδρασης του με άλλα υποκείμενα, ορίζει τον κοινό, πραγματικό, αντικειμενικό χώρο ως ένα σύστημα τόπων.¹⁵ Στη συνέχεια, η ιδέα του χώρου εξελίσσεται από τον Moritz Schlick όπου επιχειρεί να φέρει κοντά τις φαινομενικά αντίθετες ιδέες της βιωματικής σύλληψης του κόσμου και της επιστημονικής κατανόησης και σύλληψής του¹⁶, για να αποδοθεί στην πορεία από τον Carnap μια νέα σημασία μέσα από έναν ενδιάμεσο, στον φορμαλιστικό-μορφικό και στον φυσικό

12 Wellborn, Clay, 1966 ο.π.

13 Τερζόγλου, Νικόλαος - Ίων., 2009, σ. 33

14 Τερζόγλου, Νικόλαος - Ίων., 2009, σ. 33

15 Τερζόγλου, Νικόλαος - Ίων., 2009, σ. 34

16 Τερζόγλου, Νικόλαος - Ίων., 2009, σ. 35

χώρο, εποπτικό χώρο, στην αξία του τοπικού στοιχείου, στον ρόλο της εμπειρίας ενός περιορισμένου χώρου που αποκτά τοπολογικά χαρακτηριστικά και ορίζεται από προσδιορισμένα αντικείμενα.¹⁷

Μέσα από αυτό το πλαίσιο ο Martin Heidegger θεματοποίησε τις έννοιες του τόπου και του χώρου, δίνοντας έμφαση στον βιωμένο τόπο, μετασχηματίζοντας την φαινομενολογία σε μια ανάλυση των υπαρξιακών λειτουργιών και δοσοληψιών του ανθρώπου στην καθημερινή σύμπλεξη του με τα αντικείμενα και τις περιοχές του κόσμου. Σε αυτήν την προοπτική ο Heidegger τοποθετεί στο κέντρο της ανάλυσης του την έννοια του τόπου.¹⁸

Η ανάγνωση του τόπου ως βιωμένου χώρου από τον Heidegger νομιμοποίησε κατά κάποιο τρόπο τη δυνατότητα συγκρότησης ενός λόγου για το χώρο που δεν χρειάζεται να προσφύγει στα πορίσματα της φυσικής επιστήμης για να αποκτήσει εσωτερική εγκυρότητα και συνοχή, δίδοντας βαρύτητα στην άμεση εμπειρία *του μες -στον κόσμο- είναι* ενός υποκειμένου, παρά στον ορθολογισμό των φυσικών επιστημών. Η θεώρηση αυτή απελευθέρωσε την έρευνα και σε άλλες επιστήμες επιτρέποντας τη διεπιστημονική συνέργεια ερευνών, απορρίπτοντας παράλληλα τον επιστημονικό φορμαλισμό.¹⁹ Μέσω αυτής της προσέγγισης, ο χώρος αποτελεί ένα δυναμικό πεδίο που χρονικοποιεί τον κόσμο και δεν τον αντιμετωπίζει ως στατικό, ιδεατό, ανιστορικό και α-χρονικό όπως κατασκευάζεται από τις φυσικές επιστήμες.²⁰

Απότοκα της θεώρησης του Heidegger προσφεύγουν σε μια σύγχρονη τοπολογία με τον Jeff Malpas να προσπαθεί να εκθέσει τον θεμελιώδη οντολογικό δεσμό ανάμεσα στο είναι του ανθρώπου

¹⁷ Τερζόγλου, Νικόλαος - Ίων., 2009, σ. 37

¹⁸ Τερζόγλου, Νικόλαος - Ίων., 2009, σ. 37

¹⁹ Τερζόγλου, Νικόλαος - Ίων., 2009, σ. 38

²⁰ Τερζόγλου, Νικόλαος - Ίων., 2009, σ. 39

και την ιδέα του τόπου, οδηγώντας σε μια τοπογραφική και φιλοσοφική γεωγραφία,²¹ ενώ ο Edward Casey επιχειρεί μια νέα αφήγηση της ιδέας του χώρου από την σκοπιά της έννοιας του τόπου μέσα από μια αμιγώς φαινομενολογική προσέγγιση των φιλοσοφικών θεωριών που προηγήθηκαν, αναγνωρίζοντας την έννοια του τόπου ως αντίδοτο στην γενικευτική και ά-τοπη κουλτούρα της παγκοσμιοποίησης, καθώς ο Casey αναφέρει τον τόπο ως την λύση στην σύγχρονη κρίση του παγκοσμιοποιημένου πολιτισμού. Ο τόπος σύμφωνα με τον Casey είναι ταυτότητα, χαρακτήρας, ιστορία και ατμόσφαιρα μαζί.²²

Η ύπαρξη του τόπου προϋποθέτει τον χώρο. Ο χώρος δηλώνει την τρισδιάστατη οργάνωση των στοιχείων που συνθέτουν έναν τόπο, ενώ ο χαρακτήρας δηλώνει τη γενική ατμόσφαιρα, η οποία είναι και η πλέον καθοριστική ιδιότητα ενός τόπου.²³ Διακρίνεται στον φυσικό τόπο και τον ανθρωπογενή. Ο φυσικός τόπος αποτελείται από τοπία που χαρακτηρίζονται από μια ποικιλότητα, αλλά βασικά συνεχή, έκταση και συνιστούν ένα περιεκτικό φαινόμενο που διαμορφώνει ένα «περιβάλλον» για άλλα και εμπεριέχει μέσα και δευτερεύοντες τόπους καθώς και «φυσικά πράγματα». Ο ανθρωπογενής τόπος αποτελείται από εγκαταστάσεις και δομές μικρής και μεγάλης κλίμακας (σπίτια, χωριά, πόλεις) που συγκεντρώνουν τους ανθρώπους και τους προσανατολίζει μέσα σε ένα περιβάλλον που έχει νόημα για αυτούς και μπορούν να ταυτιστούν με σκοπό να αποκτήσουν ένα “υπαρξιακό έρεισμα”.²⁴ Μέρος του ανθρωπογενούς τοπίου είναι

²¹ Τερζόγλου, Νικόλαος - Ίων., 2009, σ. 39

²² Τερζόγλου, Νικόλαος - Ίων., 2009, σ. 40

²³ Norberg-Schulz, Christian., 2009., ο.π σ. 13

²⁴ Norberg-Schulz, Christian, 209 ο.π σ. 22

και οι «ενώσεις», δηλαδή οι δρόμοι που ενώνουν και περικλείουν αυτές τις εγκαταστάσεις και τις δομές. Με σκοπό να ενισχύσει το υπαρξιακό του έρεισμα ο άνθρωπος κατά τη διαδικασία της εγκατάστασης και της κατοίκησης σε ένα τόπο, αρχικά οπτικοποιεί αυτό που βλέπει να του προσφέρει το τοπίο και η φύση, όπως για παράδειγμα όπου το τοπίο υποδηλώνει ασφάλεια και προστασία από γεωμορφολογικής άποψης ο άνθρωπος διαμορφώνει οικισμούς, όπου το τοπίο υποδηλώνει κατεύθυνση διαμορφώνει δρόμους. Στη συνέχεια συμπληρώνει αυτό που λείπει και τέλος συμβολίζει. Μέσω της συμβολοποίησης, ο άνθρωπος αποδίδει ένα βιωμένο νόημα, μια αλήθεια σε ένα άλλο μέσο με σκοπό να ελευθερώσει το νόημα και να δημιουργήσει έναν μικρόκοσμο που συγκεκριμενοποιεί την πραγματικότητά του.²⁵

Η ατμόσφαιρα που αποπνέει ένας τόπος υποδηλώνει την ταυτότητα και τον χαρακτήρα του, μέσα από τον οποίο μας ανοίγεται ο κόσμος.²⁶ Αυτός ο χαρακτήρας του μπορεί να μεταβάλλεται από φαινόμενα όπως ο χρόνος (ώρα, εποχή), οι καιρικές συνθήκες, η παρουσία του φωτός και καθορίζεται από την υλική και μορφολογική του υπόσταση. Η δομή του Τόπου αποτελείται από περιβαλλοντικές ολότητες που περιλαμβάνουν τόσο τον χαρακτήρα όσο και τον χώρο του. Κατηγοριοποιούνται ανάλογα με την έκταση (γειτονιά, οικισμός, περιοχή, χώρα) που υποδεικνύονται από προθέσεις που δηλώνουν τόπο, π.χ. «πάνω», «μέσα» κ.λπ. και τέλος αποτυπώνονται με επίθετα που προσδιορίζουν την ουσία τους.²⁷

²⁵ Norberg-Schulz, Christian., 2009., ο.π σ. 20

²⁶ Norberg-Schulz, Christian., 2009., ο.π σ. 16

²⁷ Norberg-Schulz, Christian., 2009., ο.π σ. 19

Η σταθερότητα της ουσίας ενός τόπου , σε ένα ραγδαία εξελισσόμενο περιβάλλον είναι η απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη της ανθρώπινης ζωής, αλλά και η υπαρξιακή της βάση.²⁸ Με σκοπό να αποκτήσει ένα υπαρξιακό έρεισμα, ο άνθρωπος πρέπει να είναι ικανός να προσανατολιστεί αλλά και να ταυτιστεί με το περιβάλλον στο οποίο κατοικεί. ²⁹ Θα πρέπει να είναι σε θέση να κατανοεί, τα στοιχεία του ουρανού και της γης καθώς και της διασύνδεσής τους, να βιώνει τα νοήματα μέσα από το περιβάλλον του συλλαμβάνοντας αυτά τα διάχυτα χαρακτηριστικά προς πιο σαφείς εμπειρίες, όπου κατανοούνται τα μέρη και οι συσχετίσεις τους μέσα στην ολότητά τους.³⁰

²⁸ Norberg-Schulz, Christian.,2009., ο.π σ. 21

²⁹ Norberg-Schulz, Christian.,2009., ο.π σ. 22

³⁰ Norberg-Schulz, Christian.,2009., ο.π σ. 27

1.2 Η ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΛΟΓΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ

Ο Τόπος αποτελεί το χωρικό πεδίο σύνθεσης του φυσικού με το ανθρώπινο δημιούργημα. Είναι ένα παλίμψηστο έγχρονων πραγματικοτήτων, πυκνών πολυεπίπεδων νοητικών καταστάσεων αλλά και της συνεχούς απόδειξης ζωής και δραστηριότητας. Εμποτίζεται, ενσωματώνει και φέρει τα βιώματα, τις αξίες και τις μνήμες που υπάρχουν μέσα από την ιστορία του, η οποία βιώνεται στο παρόν μέσα από την αρχιτεκτονική όπου είναι αυτή που αντανακλά την ιστορική του συνέχεια και προσπαθεί να γεφυρώσει το δίπολο μεταξύ του παρελθόντος και του μέλλοντος έχοντας ως σταθερά σημεία της δυναμικής της εξέλιξης τις ανθρώπινες κατασκευές.³¹

Ο Τόπος είναι ένα ποιοτικό ολικό φαινόμενο που δεν μπορούμε να το περιορίσουμε σε καμία από τις επιμέρους ιδιότητές του. Η δημιουργία του φαινομένου ενός τόπου είναι δυναμική και η αποτελεσματικότητα του τόπου εξαρτάται από τις ανθρώπινες αντιλήψεις του χώρου, τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις, την οικονομία, τον πολιτισμό και την ιστορία.³² Ο τόπος αποτελεί ένα συγκεκριμένο υπαρξιακό πλαίσιο που βρίσκεται σε μόνιμη διαλεκτική αντίθεση και ετεροπροσδιορισμό σε σχέση με τον απροσδιόριστο, αφηρημένο χώρο.³³

Η αρχιτεκτονική εκτός από τη διευθέτηση του χώρου και του τόπου έχει το νοητικό καθήκον να συμφιλιώνει τον άνθρωπο-χρήστη με το ατέρμονο του χρόνου προσδίδοντας του την

³¹ Ntaflos E., Samaras N, 2022, ο.π.

³² Hu, Ming, και Roger Chen. «A Framework for Understanding Sense of Place in an.» *Urban Science MDPI*, 11 April 2018

³³ Χατζησάββα, Δήμητρα. «Ο Τόπος Ως Επιλεκτικό Τοπίο Δράσης Για Τη Σύγχρονη Ελληνική Αρχιτεκτονική.» Στο *Ελληνική Αρχιτεκτονική στον 20ό και 21ο Αιώνα, του/της Ανδρέας Γιακουμακάτος*, 697-710. ΑΘΗΝΑ: GUTENBER, 2016

ανθρώπινη διάσταση, οικειώνοντας το χώρο για ανθρώπινη χρήση και μετατρέποντάς τον σε τόπους που έχουν νόημα για τον άνθρωπο, λειτουργώντας ως μέσο κατανόησης και αντίληψης της υπαρξιακής μας κατάστασης μέσω μιας συνθήκης τοπικότητας που δομεί την αυτεπίγνωσή μας.³⁴ Η έννοια του χώρου είναι ένα πολυδιάστατο κατασκεύασμα, που περιλαμβάνει γνωστικές, ιστορικές, κοινωνικές και πολιτισμικές διαστάσεις. Ο χώρος δεν συνδέεται απλώς με τη συγκρότηση και την εννοιολόγηση του εξωτερικού, υλικού κόσμου και την οπτική κατανόηση των σχέσεων τους από τον ανθρώπινο νου, αλλά αναφέρεται επίσης στον ολιστικό τρόπο ζωής της ανθρωπότητας στο πλαίσιο του πολιτισμού. Διαφορετικές κοινωνίες, εποχές και πολιτισμοί αντιλαμβάνονται το χώρο με μοναδικούς τρόπους, επενδύοντας τη θεμελιώδη αίσθηση του τόπου με συστήματα αξιών, ιδέες, ιδεολογίες, στάσεις και ιδανικά. Αυτό προσδίδει στο περιβάλλον διαβίωσης μια συνολική πολιτισμική σημασία και μια συγκεκριμένη εννοιολογική υπόσταση, συνδέοντας την οικειοποίηση του χώρου με ένα κοσμοπολίτικο και πνευματικό σύμπαν σκοπών.³⁵

Η ουσία ενός τόπου υπερβαίνει τα φυσικά του όρια και τα αρχιτεκτονικά του στοιχεία. Ο τόπος είναι σαν ένα δοχείο που περιέχει γεγονότα, μέσω των οποίων, αλλά και κατά τη διάρκεια του χρόνου, δημιουργούνται οι σημαντικές και ουσιαστικές κοινές εμπειρίες μεταξύ των ανθρώπων.³⁶ Συνυφαίνει τις ιστορίες, τις αναμνήσεις και τα συναισθήματα που έχουν ξεδιπλωθεί μέσα στους τοίχους και τους δρόμους του, προσδίδοντάς του έναν

³⁴ Pallasmaa, Juhanni. «Η αύρα του ιερού.» Δώδεκα δοκίμια για τον Άνθρωπο, την Τέχνη και την Αρχιτεκτονική. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2012.σ. 180

³⁵ Τερζόγλου, Νικόλαος - Ίων. ο.π.σ.26

³⁶ : Mojtaba Parsaee, Mohammad Parva & Bagher Karimi (2015) Space and place concepts analysis based on semiology approach in residential architecture, HBRC Journal, 11:3, 368-383, DOI: 10.1016/j.hbrj.2014.07.001

μοναδικό και άυλο χαρακτήρα. Η δομή ενός τόπου δεν είναι μια σταθερή και αιώνια κατάσταση και συνήθως οι τόποι αλλάζουν. Η ταυτότητα ενός τόπου ορίζεται και επαναπροσδιορίζεται πάντα λόγω της συνεχούς εξέλιξης κατά τη διάρκεια της ιστορίας. Ως εκ τούτου, κάθε τόπος θα πρέπει να έχει την ικανότητα να λαμβάνει «διαφορετικό περιεχόμενο» ωστόσο σε συγκεκριμένα επίπεδα να απεικονίζει τα συστατικά που δημιουργούν την αίσθηση του τόπου.³⁷

Μέσα σε ένα πλαίσιο εξελισσόμενων πολιτισμικών, ιστορικών και κοινωνικών συνθηκών που νοηματοδοτούν τη ζωή στο χώρο, η αρχιτεκτονική και η πολεοδομία, διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο, ανάμεσα σε άλλες επιστήμες, καθώς συλλαμβάνει νέες ιδέες, σκέψεις, έννοιες, αξίες και λόγους του χώρου στο νοητό ορίζοντα των πολιτισμικών ιδεωδών και αναπαραστάσεων του ανθρώπου, ενώ ταυτόχρονα υλοποιεί, κατασκευάζει και πραγματώνει αυτές τις ιδέες στον αληθινό τόπο της ζωής των ανθρώπων, στον πραγματικό δημόσιο και ιδιωτικό χώρο της πόλης και της φύσης.³⁸

Καθώς οι αρχιτέκτονες εμβαθύνουν στο σχεδιασμό ενός τόπου, αποστολή τους είναι να διερευνήσουν και να συλλάβουν την άυλη ουσία του, δημιουργώντας χώρους που αντανακλούν την ανθρώπινη εμπειρία σε βάθος. Η φαινομενολογική προσέγγιση απαιτεί από τους αρχιτέκτονες να ξεπεράσουν την επιφανειακή αισθητική και να εμβαθύνουν στα ιστορικά, πολιτιστικά και κοινωνικά στρώματα που διαμορφώνουν την ταυτότητα του τόπου. Πρέπει να κατανοήσουν όχι μόνο αυτό που παρουσιάζεται στο

37 : *Mojtaba Parsaee, Mohammad Parva & Bagher Karimi (2015) ο.π*
38 *Τερζόγλου, Νικόλαος - Ίων. Ο.π. σ.29*

άτομο, αλλά και τον τρόπο με τον οποίο αυτό παρουσιάζεται. Χρειάζεται να μελετήσουν τους τρόπους θέασης του κόσμου από τα υποκείμενα, να περιγράψουν τη δομή της συνείδησής τους, να συλλάβουν τις ποιοτικές παραλλαγές της εμπειρίας τους και να αναλύσουν το ουσιώδες νόημα αυτής της εμπειρίας.³⁹

Περιλαμβάνει μια βαθιά εξερεύνηση των αλληλεπιδράσεων μεταξύ των ανθρώπων και του περιβάλλοντός τους, αναγνωρίζοντας την αλληλεπίδραση του παρελθόντος, του παρόντος και του μέλλοντος στη διαμόρφωση της ουσίας ενός τόπου. Επιπλέον, από αρχιτεκτονική άποψη, η έννοια του τόπου εκτείνεται πέρα από μεμονωμένα κτίρια ή δομές. Περιλαμβάνει το ευρύτερο πλαίσιο του αστικού σχεδιασμού, της αρχιτεκτονικής τοπίου και της συνδεσιμότητας των χώρων σε ένα ευρύτερο περιβάλλον. Ο λόγος ύπαρξης της αρχιτεκτονικής, είναι η θαυμάσια πολυπλοκότητα του τόπου του κατοικείν, της θέσης του ανθρώπου μέσα στον κόσμο. Μέσα σε αυτήν την πολυπλοκότητα κάθε μεγάλη, αληθινή αρχιτεκτονική είναι διάλογος της ανθρώπινης παρουσίας με τον άλλο και με το τοπίο, τη φύση, με το φανερό και το αφανές, το κρυφό.⁴⁰

Ο σχεδιασμός με βαθιά κατανόηση του τόπου περιλαμβάνει την εξέταση όχι μόνο του άμεσου περιβάλλοντος αλλά και του ευρύτερου αντίκτυπου των αρχιτεκτονικών παρεμβάσεων στον πολιτιστικό και κοινωνικό ιστό μιας κοινότητας. Στην ουσία, η θεώρηση ενός τόπου ως φαινομένου από τη σκοπιά της αρχιτεκτονικής απαιτεί μια πολυδιάστατη προσέγγιση που αγκαλιάζει το απτό και το άυλο, το ιστορικό και το σύγχρονο,

³⁹ Willig, Carla. «Φαινομενολογικές μέθοδοι.» Στο *Ποιοτικές Μέθοδοι Έρευνας στην Ψυχολογία*, του/της Carla Willig, 211. Αθήνα: Gutenberg, 2015.

⁴⁰ Χατζησάββα, Δήμητρα, 2016. ο.π σ.702

καθώς και τις ατομικές και συλλογικές εμπειρίες που προσδίδουν σε έναν τόπο τη μοναδική του ταυτότητα.

1.3 Η ΑΙΣΘΗΣΗ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ: ΤΟ GENIUS LOCI

Η αμφίδρομη σχέση μεταξύ του ατόμου και του τόπου έχει βαθιές επιδράσεις τόσο στην αντίληψή μας για τον χώρο όσο και στην αρχιτεκτονική. Η "αίσθηση του τόπου" αποτελεί το αίσθημα εμπιστοσύνης και ευημερίας που προέρχεται από την κοινή κατανόηση του χώρου. Αυτή η κατανόηση επιτρέπει στους ανθρώπους να συνδεθούν με το περιβάλλον τους και το σύμπαν στο σύνολό του. Η παρουσία της αίσθησης του τόπου, δημιουργεί ένα οπτικά συνεκτικό και δομημένο περιβάλλον.⁴¹ Η αίσθηση του τόπου αποτελεί αντικείμενο μελέτης, από ανθρωπολογικές, ψυχολογικές και φιλοσοφικές οπτικές γωνίες. Από την αρχή, οι μελέτες αυτές ενδιαφέρθηκαν περισσότερο για τον προσδιορισμό, την ιστορία απόδοσης ταυτότητας τόπων και χώρων, δεδομένου ότι η ποιότητα ενός τόπου διαμορφώνεται από τις ιδιότητες των κατοίκων του και αντανακλά τις ιδιότητες αυτές στη συγκρότησή του ως σειρά γεγονότων.⁴² Από την πλευρά της η αρχιτεκτονική διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο στη δημιουργία ενός περιβάλλοντος που αντανακλά τον τοπικό πολιτισμό και ενισχύει τη συναισθηματική σύνδεση του ατόμου με τον τόπο⁴³.

Η έννοια του Genius Loci, ή της αίσθησης του τόπου, όπως προσδιορίστηκε από τον αρχιτέκτονα Christian Norberg-Schulz, συντίθεται από τις έννοιες του χώρου, που παρουσιάζεται ως η υπαρξιακή διάσταση και του χαρακτήρα του τόπου που καθορίζεται από το πως είναι τα πράγματα.⁴⁴ Ενώ η κοσμική τάξη οπτικοποιείται μέσα από την οργάνωση του χώρου, ο χαρακτήρας

⁴¹ Wellborn, Clay H. *The Sense of Place in Architecture*. Houston, Texas: RICE UNIVERSITY, 1966.

⁴² Hu, Ming, και Roger Chen. 2018 ο.π

⁴³ Sosa, Marco, Boris Orellana-Alvear, και Natalia Pacurucu. «*Making Architecture: Javier García Solera - The Sense of Place in Architecture.*» 14th International Conference on Applied Human Factors and Ergonomics . 2023

⁴⁴ Norberg-Schulz, Christian., 2009., ο.π σ. 13

συμβολίζεται από την άρθρωση της μορφής. Ο χαρακτήρας είναι κάτι άυλο σε σχέση με τα φυσικά πράγματα και τις χωρικές σχέσεις και η συγκεκριμενοποίησή του προϋποθέτει μια γλώσσα συμβολικών μορφών.⁴⁵ Ο άνθρωπος κατοικεί στο χώρο είναι εκτεθειμένος σε ένα περιβαλλοντικό χαρακτήρα όπου πρέπει να προσανατολιστεί για να ταυτιστεί⁴⁶, να συμφιλιωθεί με το περιβάλλον του.⁴⁷ Η ταυτότητα ενός ανθρώπου καθορίζεται από τη δυνατότητα εξοικείωσης και αντίληψης του περιβάλλοντος του, καθώς προσδιορίζεται ο κόσμος που του φανερώνεται. Η ανθρώπινη ταυτότητα είναι σε μεγάλο βαθμό συνάρτηση τόπων και πραγμάτων και προϋποθέτει την ταυτότητα του τόπου, όπου ένας άνθρωπος μπορεί να προσανατολιστεί μέσα από μια δομή του χώρου και να ταυτιστεί από συγκεκριμένα αντικείμενα.⁴⁸ Στην αρχιτεκτονική αναφέρεται στο μοναδικό χαρακτήρα και την ταυτότητα που ενσωματώνει ένας τόπος. Η έννοια του *Genius Loci*, αναδεικνύει τη σπουδαιότητα της κατανόησης και διατήρησης της ταυτότητας και του χαρακτήρα ενός τόπου στον σχεδιασμό. Η προστασία και η συντήρηση του *Genius Loci* σημαίνει τελικά, να συγκεκριμενοποιείς την ουσία του σε διαρκώς νέα ιστορικά πλαίσια.⁴⁹ Αυτή η έννοια ενθαρρύνει τους αρχιτέκτονες να κατανοήσουν και να εντάξουν στη νοητική διαδικασία του σχεδιασμού την ιστορία, τον πολιτισμό και το φυσικό περιβάλλον του τόπου, δίνοντας έμφαση στον εγγενή χαρακτήρα ενός τόπου. Μέσω της μελέτης του *Genius Loci*, οι αρχιτέκτονες δύνανται να αφομοιώσουν και να εντάξουν αυτά τα χαρακτηριστικά τόσο από

⁴⁵ Norberg-Schulz, Christian.,2009., ο.π σ. 60

⁴⁶ Norberg-Schulz, Christian.,2009., ο.π σ. 23

⁴⁷ Norberg-Schulz, Christian.,2009., ο.π σ. 23

⁴⁸ Norberg-Schulz, Christian.,2009., ο.π σ. 24

⁴⁹ Norberg-Schulz, Christian.,2009., ο.π σ. 21

την κλίμακα κτιρίου όσο και σε επίπεδο αστικού σχεδιασμού, αντανακλώντας βαθιά την ταυτότητα ενός τόπου, προσαρμοζόμενοι στις μοναδικές του ιδιότητες και συμβάλλοντας σε ένα πιο αυθεντικό και ουσιώδες περιβάλλον που αναδύει μια αίσθηση αρμονίας και την αίσθηση «ανήκειν»⁵⁰. Συνεπώς, η αρχιτεκτονική πρέπει να αναγνωρίζει και να αναδεικνύει αυτήν την αίσθηση του τόπου μέσω ενός σχεδιασμού που λαμβάνει υπόψη τον πολιτισμό, το κλίμα και την ιστορία του τόπου⁵¹. Αυτό προϋποθέτει την κατανόηση των φυσικών χαρακτηριστικών του τόπου, όπως η τοπογραφία, το κλίμα και η βλάστηση, καθώς και την εκτίμηση των αναγκών και των προτιμήσεων των χρηστών⁵². Προσφέροντας παράλληλα μια συναρπαστική εμπειρία σε αυτούς (στους χρήστες)⁵³. Οι αρχιτέκτονες, επομένως, πρέπει να προσαρμόζουν το σχεδιασμό τους ώστε να ανταποκρίνεται στο συγκεκριμένο πλαίσιο και να ενισχύουν τη σχέση του ανθρώπου με τον τόπο.⁵⁴ Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μέσω μιας προσεκτικής διαδικασίας σχεδιασμού, που αναγνωρίζει και λαμβάνει υπ' όψη της την αρχιτεκτονική ως μέσο επικοινωνίας και απόδοσης ποιότητων και νοημάτων και αξιοποιεί μέσα από έναν υβριδικό τρόπο συνέργειας, τόσο τα αναλογικά όσο και τα εννοιολογικά και ψηφιακά εργαλεία της, αλλά καθώς επίσης και την χρήση υλικών και τελειωμάτων στο πεδίο, που αντικατοπτρίζουν τον τοπικό πολιτισμό και το περιβάλλον. Με την ανάδειξη της αίσθησης του

50 Η αίσθηση του ανήκειν είναι ένα σημαντικό στοιχείο της ανθρώπινης ψυχολογίας. Οι άνθρωποι αναζητούν την αίσθηση της ανοχής και της αποδοχής από τους άλλους, καθώς και την συναίνεση σε μια κοινότητα ή ομάδα. Αυτή η αίσθηση μπορεί να προέρχεται από την οικογένεια, τους φίλους, την κοινωνία ή ακόμα και από την συμμετοχή σε μια ομάδα εργασίας. Η ανάγκη για ανήκειν είναι βαθιά χωρισμένη στην ανθρώπινη ψυχή και έχει σημαντικές επιπτώσεις στην ευημερία και την ψυχική υγεία. Επιπλέον, η αίσθηση του ανήκειν συμβάλλει στη δημιουργία ταυτότητας και στην ενσωμάτωση σε μια κοινότητα ή ομάδα, καθώς η αναγνώριση και αποδοχή από τους άλλους ενισχύει τη αυτοσεβασμό και την αυτοπεποίθηση.

51 Hu, Ming, και Roger Chen. 2018 ο.π

52 Marques, Bruno, Claire Freeman, Lynette Carter, και Maibritt Pedersen Zari. «Sense of Place and Belonging in Developing Culturally Appropriate Therapeutic Environments: A Review.» Societies MDPI, 2 November 2020.

53 Hu, Ming, και Roger Chen. 2018 ο.π.

54 Sosa, Marco, Boris Orellana-Alvear, και Natalia Pacurucu. 2023 ο.π 3

τόπου μέσα από τον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό, δημιουργούνται χώροι που όχι μόνο λειτουργούν αποτελεσματικά, αλλά και προκαλούν έντονες συναισθηματικές αντιδράσεις⁵⁵. Αυτή η σύνδεση με τον τόπο ενισχύει τη συνολική εμπειρία του χώρου, δημιουργώντας έναν περιβάλλοντα χώρο που είναι ουσιαστικός και επιδραστικός στην πνευματική κατάσταση των χρηστών του.

Η έννοια της αίσθησης του τόπου στην αρχιτεκτονική αποτελεί ένα πολυδιάστατο θέμα που μπορεί να αναλυθεί μέσα από διάφορες οπτικές γωνίες. Με βάση την προσέγγιση της προστασίας της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, είναι σημαντικό να αντιληφθούμε το πλαίσιο ως το σύνολο των φυσικών αντικειμένων και της αρμονικής σχέσης που πρέπει να διατηρηθεί με αυτά⁵⁶. Από την οπτική του πολιτιστικού τοπίου, το αρχιτεκτονικό-αστικό πλαίσιο ερμηνεύεται ως μια δυναμική αλληλεπίδραση μεταξύ φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος⁵⁷. Η προσέγγιση αυτή απαιτεί την κατανόηση των φυσικών και πολιτιστικών διεργασιών που διαμορφώνουν τον τόπο.

Πέρα από τα φυσικά στοιχεία, η αίσθηση του τόπου στην αρχιτεκτονική περιλαμβάνει και άυλες πτυχές, όπως συναισθήματα και αναμνήσεις, που συμβάλλουν στη δημιουργία μιας σφαιρικής αντίληψης του περιβάλλοντος⁵⁸. Αυτή η συνολική αίσθηση ενισχύει τη σχέση μεταξύ ανθρώπου και περιβάλλοντος.

Η αίσθηση του τόπου στην αρχιτεκτονική αποτελεί βασικό στοιχείο για τη δημιουργία περιβάλλοντος που αντανακλά και ενισχύει την ταυτότητα της κάθε τοποθεσίας. Η αρχιτεκτονική

⁵⁵ Hu, Ming, και Roger Chen. 2018 ο.π

⁵⁶ Sosa, Marco, Boris Orellana-Alvear, και Natalia Pacurucu. 2023 ο.π.

⁵⁷ NAVICKIENÉ, Eglé. «CONTEXT AS A CREATIVE TOOLKIT FOR ARCHITECTURAL. » *Creativity studies*, 7 May 2020: 406-418.

⁵⁸ NAVICKIENÉ, Eglé. ο.π

διαμορφώνει τον χώρο και την ταυτότητα μιας κοινότητας, βασιζόμενη σε ένα πλαίσιο που ορίζει την αίσθηση του τόπου και τη συνοχή του. Η ενσωμάτωση, παράλληλα, της φαινομενολογίας στον σχεδιασμό μπορεί να ενισχύσει τη βιωματική δυνατότητα της αρχιτεκτονικής, προσφέροντας μια πλούσια αίσθηση του τόπου στους χρήστες⁵⁹. Οι αρχιτέκτονες μέσα από την εφαρμογή φαινομενολογικών αρχών με σκοπό να δημιουργήσουν χώρους που ανταποκρίνονται στις υποκειμενικές εμπειρίες και αντιλήψεις των χρηστών, αναγνωρίζουν τα μοναδικά χαρακτηριστικά της τοποθεσίας και ενσωματώνουν τα φυσικά, πολιτιστικά και ιστορικά του στοιχεία.

Η διαδικασία αυτή περιλαμβάνει τη δημιουργία κτιρίων και δημόσιων χώρων που αναδεικνύουν τη σχέση τους με το περιβάλλον, εστιάζοντας στη δημιουργία λειτουργικού και συναισθηματικά φορτισμένου περιβάλλοντος. Ωστόσο, η διατήρηση της ταυτότητας του τόπου απαιτεί περισσότερο από απλή αναφορά σε φυσικά χαρακτηριστικά. Περιλαμβάνει την αναγνώριση και αξιοποίηση των άυλων στοιχείων που συντελούν σε μια βαθύτερη σύνδεση με τον τόπο, επιτρέποντας στους χρήστες να αλληλεπιδρούν με το περιβάλλον τους σε βάθος και με ενδιαφέρον.

Η συγκρότηση ενός αρχιτεκτονικού πλαισίου που συμβαδίζει με τη φύση και την ιστορία του τόπου διευκολύνει την προώθηση της ταυτότητας και της σύνδεσης στην κοινότητα. Από την εφαρμογή της προσέγγισης του πλαισίου μέχρι την αξιοποίηση των φαινομενολογικών αρχών, ο αρχιτεκτονικός σχεδιασμός δημιουργεί χώρους που αντανakλούν την ταυτότητα και τη συνοχή

59 Sosa, Marco, Boris Orellana-Alvear, και Natalia Pacurucu. 2023 ο.π

μιας κοινότητας, ενισχύοντας έτσι την αίσθηση του τόπου και προσφέροντας ένα βαθύτερο επίπεδο σύνδεσης με το περιβάλλον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΩΣ ΜΕΣΟ ΑΠΟΔΟΣΗΣ ΠΟΙΟΤΗΤΩΝ & ΝΟΗΜΑΤΩΝ

2.1 Η ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ

Η αίσθηση που ακτινοβολεί ένας τόπος, είναι αυτή που πρέπει σε κάθε αρχιτεκτονικό έργο να γίνεται φανερή και να προκαλέσει την ενεργή συμμετοχή του χρήστη με τον τόπο μέσα από μια μορφή αλληλεπίδρασης.

Η επικοινωνία είναι μια κοινωνική αλληλεπίδραση όπου αποστέλλονται και λαμβάνονται μηνύματα μεταξύ ατόμων ή οντοτήτων, επιτρέποντας την ανταλλαγή πληροφοριών, ιδεών, συναισθημάτων και προθέσεων. Ένας αποστολέας διαβιβάζει ένα μήνυμα σε έναν παραλήπτη, ο οποίος το ερμηνεύει και απαντά, δημιουργώντας μια ανταλλαγή νοημάτων. Η επικοινωνία μπορεί να είναι λεκτική, μη λεκτική, γραπτή ή οπτική και είναι θεμελιώδης για τη λειτουργία της κοινωνίας και τη δημιουργία σχέσεων.⁶⁰

Το 1948⁶¹ ο Harold D. Lasswell⁶² περιέγραψε της πράξη της επικοινωνίας ως μια διαδικασία που μπορεί να αναλυθεί μέσω ενός μοντέλου πέντε ερωτημάτων: ποιος είναι ο αποστολέας, ποιο είναι το περιεχόμενο του μηνύματος, ποιο είναι το μέσο που χρησιμοποιείται, ποιος είναι ο παραλήπτης και ποιο είναι το αποτέλεσμα του μηνύματος. Ο αποστολέας δημιουργεί και

⁶⁰ Friske, John. *INTRODUCTION TO COMMUNICATION STUDIES*. London: Routledge, 1990.

⁶¹ Friske, John. 1990 ο.π. , σ. 30

⁶² Ο Harold D. Lasswell ήταν σημαντικός Αμερικανός πολιτικός επιστήμονας και θεωρητικός της επικοινωνίας. Γεννήθηκε το 1902 και απεβίωσε το 1978, με σημαντική συμβολή στους τομείς της πολιτικής επιστήμης, της ψυχολογίας και των επικοινωνιακών σπουδών. Ο Lasswell είναι ίσως πιο γνωστός για το μοντέλο επικοινωνίας που παρουσίασε στο βιβλίο του «Propaganda Technique in the World War» (1927). Σε αυτό το μοντέλο, περιέγραψε ως γνωστόν την επικοινωνία ως «Ποιος λέει τι σε ποιο κανάλι σε ποιον με ποιο αποτέλεσμα», συμπυκνώνοντας τα βασικά στοιχεία της επικοινωνίας: αποστολέας, μήνυμα, μέσο, δέκτης και αποτέλεσμα. Το έργο του έθεσε τις βάσεις για την κατανόηση του ρόλου της επικοινωνίας στην πολιτική και την κοινωνία και επηρέασε γενιές μελετητών σε τομείς που κυμαίνονται από την πολιτική επιστήμη έως τις σπουδές των μέσων ενημέρωσης.

διαβιβάζει το μήνυμα, το οποίο είναι η πληροφορία ή ιδέα που θέλει να μοιραστεί. Το μέσο είναι το κανάλι μέσω του οποίου διαβιβάζεται το μήνυμα, όπως η προφορική ομιλία ή γραφή. Ο παραλήπτης είναι αυτός που λαμβάνει και ερμηνεύει το μήνυμα, ενώ το αποτέλεσμα είναι η αντίδραση ή η αλλαγή που προκαλείται στον παραλήπτη. Αντιπαραβάλλοντας αυτό το μοντέλο με την αρχιτεκτονική, ο τόπος λειτουργεί ως αποστολέας, η αίσθηση που αποπνέει ο τόπος είναι το μήνυμα, και οι επισκέπτες ή κάτοικοι είναι οι παραλήπτες που επηρεάζονται από το μήνυμα. Σε αυτή τη διαδικασία επικοινωνίας το ρόλο του μέσου αναλαμβάνει η ίδια αρχιτεκτονική διαμέσου του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού και των εργαλείων που χρησιμοποιεί για την κωδικοποίηση και τον μετασχηματισμό του νοήματος για να επικοινωνήσει την ουσία στους χρήστες της, που αναλαμβάνουν το ρόλο του παραλήπτη για να προκύψει το αποτέλεσμα της επικοινωνίας της αίσθησης του τόπου, ώστε να αποτελέσει υπαρξιακό έρεισμα σε αυτόν και να τον ενεργοποιήσει συναισθηματικά μέσω μιας αίσθησης αρμονίας και της αίσθησης του ανήκειν. Η μεταφορά ουσίας και νοήματος σε ένα έργο απαιτεί την ύπαρξη του μέσου. Ο Malcolm McCullough αναφερόμενος στην έννοια του μέσου⁶³, κάνει λόγο πως ένα μέσο επικοινωνεί μεταξύ συγγραφέα και κοινού, διαμορφώνοντας τον τρόπο με τον οποίο εκφράζεται η πρόθεση του χειριστή και παρέχοντας έναν τόπο έκφρασης. Γίνεται αντικείμενο ερμηνείας και μπορεί να μεταφέρει σιωπηρές εκφράσεις, λεπτές ερμηνείες ή λανθάνον περιεχόμενο. Ένα μέσο που μεταφέρει διαφοροποιημένες πληροφορίες θεωρείται

63 McCullough, Malcolm. *Abstracting Craft: The Practiced Digital Hand*. London, England: The MIT Press, 1996.

πλουσιότερο και προσκαλεί την ερμηνεία, επιτρέποντας τη γνώση. Τα πλαίσια και οι σκοποί χρήσης του δημιουργούν είδη, εστιάζοντας είτε στη μορφή που παίρνει το περιεχόμενο στην περίπτωση της χειροτεχνίας, είτε στη μεταβλητή σχέση μορφής και περιεχομένου στην τέχνη. Έτσι, το μέσο παίζει καθοριστικό ρόλο στη διευκόλυνση και επηρεασμό της ανταλλαγής ιδεών και συναισθημάτων από τον δημιουργό στον αποδέκτη. Ο McCullough αναφέρει πως ένα μέσο είναι ουσιώδες για τη δημιουργία, την ερμηνεία και την εκτίμηση των καλλιτεχνικών και επικοινωνιακών έργων. Δεν είναι απλώς ένα παθητικό κανάλι αλλά διαμορφώνει ενεργά το περιεχόμενο και την εμπειρία του από το κοινό. Οι ενέργειες του χεριού, τα μάτια και τα εργαλεία διαμεσολαβούνται, ενώ η προσωπική γνώση και οι δεξιότητες απαιτούν ένα συνηθισμένο περιβάλλον για εξάσκηση. Ένα μέσο μεταφράζει τις εννοιολογικές ιδέες σε αισθητές μορφές που βιώνονται από άλλους και μπορεί να είναι απτικό, ψηφιακό ή εννοιολογικό. Σε δημιουργικά και επικοινωνιακά πλαίσια, ένα μέσο μεταδίδει ιδέες, επηρεάζει τη μορφή του έργου, καθορίζει την πρακτική του χειριστή και μπορεί να έχει αισθητηριακό ή διανοητικό αντίκτυπο. Επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο βιώνεται ένα έργο και συμβάλλει στη μετάδοση και ερμηνεία της πρόθεσης του δημιουργού, προσθέτοντας πολιτιστική και ιστορική σημασία.

Η παρουσία και σαφήνεια του μέσου αποτελεί τη μείζονα σημασία για την αποτελεσματική έκβαση της διαδικασίας της επικοινωνίας. Αντίστοιχα, κατά τη διαδικασία του σχεδιασμού, η αποτελεσματική επικοινωνία της αίσθησης που ένας τόπος αποπνέει, συνιστά την

ύπαρξη ενός μέσου που είναι ορισμένο με σαφήνεια , με στόχο την ανάδειξη του Genius Loci. Αυτό το μέσο είναι η αρχιτεκτονική.

2.2 ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΗΣ ΑΙΣΘΗΣΗΣ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ

Η ιδιότητα της αρχιτεκτονικής να συνιστά μέσο παραγωγής και επικοινωνίας νοημάτων, συμβάλλει στην ανάδειξη της αίσθησης του τόπου. Η έννοια της αίσθησης της τόπου έχει προσεγγιστεί από διάφορα επιστημονικά πεδία, όμως αυτό της αρχιτεκτονικής αποτελεί το πεδίο που μπορεί να ενσωματώσει όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά, να τα επικοινωνήσει και να τα αναδείξει με τρόπο άμεσο και ωφέλιμο για τον χρήστη.⁶⁴ Η επιστήμη της αρχιτεκτονικής ενσωματώνοντας μια ουμανιστική προσέγγιση είναι σε θέση να δημιουργήσει συμβολικούς και νοηματοδοτημένους χώρους ζωής που ικανοποιούν τις ψυχολογικές, ηθικές και πολιτισμικές προσδοκίες για αρμονία, ισορροπία και αλληλεγγύη. Η αρχιτεκτονική συλλαμβάνει και προβάλλει αξίες, ιδεώδη και σκοπούς μέσα από την δόμηση του αρχιτεκτονικού και πολεοδομικού χώρου.⁶⁵ Αντικείμενο μελέτης του αρχιτέκτονα αποτελεί μετασχηματισμός αυτού το νοήματος, η κωδικοποίησή του και τέλος η ανάδειξη της αίσθησης του τόπου, μέσα από το σχεδιασμό τόπων με εννοιολογικό περιεχόμενο όπου θα βοηθήσει τον άνθρωπο να κατοικήσει και να βρίσκει νόημα στη ζωή του

Η αρχιτεκτονική αποτελεί μορφή επικοινωνίας. Μιλάει, μεταφέρει νοήματα, ιστορίες και αλήθειες που θα αποτελέσουν τη βάση για νέες ιστορίες. Μέσω της επικοινωνίας η Αρχιτεκτονική μπορεί να μας συγκινεί. Όπως και στην ποίηση, η αρχιτεκτονική

⁶⁴ Norberg-Schulz, Christian., 2009., ο.π σ. 7

⁶⁵ Τερζόγλου, Νικόλαος - Ίων. Ο.π. σ.53

μεταφέρει ή προκαλεί ορισμένες νοητικές καταστάσεις με τα δικά της συστήματα σημείων και συμβόλων, που συνίστανται σε συνειδητές και ασύνειδες έννοιες, νοητικές εικόνες, συναισθήματα, συνειρμούς, αναδρομές, αισθητηριακές εικόνες και ψυχολογικές εντάσεις. Η γλώσσα είναι μέσο για την αποθήκευση και τη μετάδοση του μηνύματος της ποίησης τα μέσα της Αρχιτεκτονικής επικοινωνίας είναι οι υλικές μορφές και οι άυλοι χώροι που προσδιορίζονται από τις μορφές, όπως και οι αμοιβαίες μεταξύ τους σχέσεις⁶⁶. Η Αρχιτεκτονική εξεταζόμενη εντός των πλαισίων της επιστήμης της Γλωσσολογίας, γίνεται άμεσα αντιληπτή ως μία δομή που αποτελείται από δύο επίπεδα, την επιφανειακή δομή και τη βαθιά δομή. Στην γλωσσολογία η επιφανειακή δομή αποτελείται από ηχητικά σχήματα που προέρχονται από το μετασχηματισμό των ενδογενών εννοιολογικών σχημάτων του ομιλητή. Η βαθιά δομή από την άλλη περιλαμβάνει τα «εσωτερικά νοήματα», τα ηχητικά σχήματα αυτά που προσλαμβάνει ο δέκτης και τα μετασχηματίζει σε εννοιολογικό περιεχόμενο. Αντίστοιχα στην αρχιτεκτονική η επιφανειακή της δομή συναντάται στα σχήματα, τις δομές και τις κατασκευαστικές πρακτικές, ενώ η βαθιά της δομή αποτελείται από ασύνειδα μηνύματα και έννοιες που αποδίδονται στον άνθρωπο μέσω της βιωματικής εμπειρίας και ανακαλούν αναμνήσεις και συνειρμούς που συνδέονται με τις συναισθητικές νοητικές εικόνες της πρώιμης παιδικής ηλικίας, τις χώρο-κινητικές εμπειρίες και τα συλλογικά αρχέτυπα.⁶⁷ Η αληθινή αρχιτεκτονική, όπως και ένα αυθεντικό έργο τέχνης, απευθύνεται στη βαθιά δομή του ατόμου ενεργοποιώντας έννοιες και νοήματα που άπτονται της

66 Pallasmaa. «Οι δύο γλώσσες της Αρχιτεκτονικής.» Στο Δώδεκα δοκίμια για τον Άνθρωπο, την Τέχνη και την Αρχιτεκτονική. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 1980 σ.44

67 Pallasmaa. «Οι δύο γλώσσες της Αρχιτεκτονικής.» Στο Δώδεκα δοκίμια για τον Άνθρωπο, την Τέχνη και την Αρχιτεκτονική, .. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 1980 σ.62

συνείδησης⁶⁸ του ως μια ενδοσκόπηση που προκαλείται από τις εικόνες που διαβιβάζονται από τις μορφές και τη συναισθηματική δύναμη που αυτές κουβαλούν. Ένα εντυπωσιακό αρχιτεκτονικό βίωμα ευαισθητοποιεί όλη μας τη φυσική και νοητική δεκτικότητα. Η δομή του συναισθήματος είναι δύσκολο να συλληφθεί εξαιτίας της ποικιλίας και του εύρους του. Σε κάθε βίωμα, βρίσκουμε ένα συνδυασμό βιολογικών και πολιτισμικών παραγωγών, το συλλογικό και το ατομικό, το συνειδητό και το ασύνειδο, το αναλυτικό και το συναισθηματικό το νοητικό και το φυσικό, το ψυχικό και το σωματικό.⁶⁹ Συνεπώς μέσω της σκόπιμης ενορχήστρωσης των αρχιτεκτονικών στοιχείων, από τους αρχιτέκτονες στο σχεδιασμό, η αρχιτεκτονική επικοινωνεί αποτελεσματικά όχι μόνο τον σκοπό και τη λειτουργία ενός χώρου αλλά και τη βαθύτερη σημασία του μέσα σε ένα πολιτιστικό και ιστορικό πλαίσιο. Αυτή η μορφή επικοινωνίας ξεπερνά τα γλωσσικά εμπόδια, μιλώντας στα άτομα σε συναισθηματικό και ενστικτώδες επίπεδο.

Η ικανότητα της αρχιτεκτονικής να μεταφέρει νόημα, να προκαλεί σκέψη και να επικαλείται την αίσθηση του τόπου την καθιστά έναν ισχυρό και επιδραστικό μέσο επικοινωνίας στο δομημένο περιβάλλον. Ανάλογα, οι αρχιτέκτονες μέσω της μελέτης του φαινομένου του τόπου, δύναται να αφομοιώσουν και να εντάξουν τα χαρακτηριστικά του στο σχεδιασμό και στη συνέχεια η ίδια η αρχιτεκτονική ως μέσο να τα αναδείξει και να τα

⁶⁸ Η συνείδηση είναι η επίγνωση που έχουν οι άνθρωποι για τον εξωτερικό κόσμο και για τις αντιλήψεις, τις εικόνες, τις σκέψεις, τις αναμνήσεις και τα συναισθήματα τους. (Zeman 2004, Chalmers 2007, Revonsuo 2010). Περιλαμβάνει τις αντιλήψεις που έχετε για τον κόσμο που σας περιβάλλει, τις οπτικές απεικονίσεις, τα σχόλια που κάνετε σιωπηρά στον εαυτό σας για τον κόσμο, το πρόγραμμα που έχετε κάνει για τις δραστηριότητες σας το υπόλοιπο της ημέρας και τη στάση σας απέναντι σε άλλους ανθρώπους (Coward & Sum 2004, Dijksterhuis & Aarts 2010)

⁶⁹ Pallasmaa, Juhanni. «Η γεωμετρία του συναισθήματος.» Στο Δώδεκα δοκίμια για τον Άνθρωπο, την Τέχνη και την Αρχιτεκτονική, του/της Juhanni Pallasmaa, 73-94. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 1985, σ.90

επικοινωνήσει μέσω των εργαλείων της, αναλογικών, εννοιολογικών και ψηφιακών, στους χρήστες της.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο ΤΑ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ

3.1 Η ΣΗΜΕΙΟΛΟΓΙΑ ΩΣ ΕΡΓΑΛΕΙΟ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΠΟΙΟΤΗΤΩΝ & ΝΟΗΜΑΤΩΝ

Αναγνωρίζοντας την αρχιτεκτονική ως μέσο επικοινωνίας και μεταφοράς της δημιουργικής έκφρασης που μεταφράζει εννοιολογικές ιδέες σε αισθητές μορφές που μπορούν να βιώσουν οι άλλοι, το κεφάλαιο που ακολουθεί προσπαθεί να καταγράψει τα εννοιολογικά εργαλεία, με τα οποία η αρχιτεκτονική διαμεσολαβείται και η μεταφορά της ουσίας ενός αρχιτεκτονικού έργου, οι έννοιες και τα νοήματα, αλλά και κατ' επέκταση η μεταφορά της αίσθησης του τόπου μπορεί να επέλθει.

Στο παρόν κεφάλαιο γίνεται προσπάθεια παράθεσης των εννοιολογικών εργαλείων παραγωγής και μεταφοράς νοημάτων για τον χώρο από τη αρχιτεκτονική. Αρχικά, γίνεται λόγος για την διαδικασία της επικοινωνίας αναφέροντας τον John Friske,⁷⁰ ο οποίος περιγράφει δύο κύριες σχολές σκέψης στην επικοινωνία. Η πρώτη είναι η Σχολή της Διαδικασίας, η οποία θεωρεί την επικοινωνία ως μια διαδικασία μέσω της οποίας ένα άτομο επηρεάζει τη συμπεριφορά, την ψυχική κατάσταση ή τη συναισθηματική αντίδραση των άλλων. Βασισμένη στις κοινωνικές επιστήμες, όπως η ψυχολογία και η κοινωνιολογία, η σχολή αυτή εστιάζει στις πράξεις της επικοινωνίας, δίνει έμφαση στη μετάδοση των μηνυμάτων και θεωρεί την πρόθεση ως βασικό στοιχείο για το

⁷⁰ Friske, John., 1990, ο.π.

τι συνιστά ένα μήνυμα. Η δεύτερη είναι η σημειωτική σχολή, που βλέπει την επικοινωνία ως παραγωγή και ανταλλαγή νοημάτων και εξετάζει πώς τα μηνύματα αλληλεπιδρούν με τους ανθρώπους για να παράγουν νοήματα. Επικεντρώνεται στη μελέτη του κειμένου και του πολιτισμικού πλαισίου, χρησιμοποιώντας κυρίως τη σημειωτική ως μέθοδο. Σε αντίθεση με τη Σχολή της Διαδικασίας, που δίνει σημασία στην πρόθεση του αποστολέα, η σημειωτική προσέγγιση δίνει μεγαλύτερη έμφαση στο ίδιο το κείμενο και στον τρόπο που αυτό ερμηνεύεται από τον δέκτη, βάσει της πολιτισμικής εμπειρίας και των κοινών αντιλήψεων.

Αντίστοιχα και η αρχιτεκτονική ως μέσο είναι μια μορφή επικοινωνίας που υπερβαίνει την απλή λειτουργικότητα. Η αρχιτεκτονική δεν έχει να κάνει μόνο με τη δημιουργία λειτουργικών χώρων, αλλά και με τη μεταφορά μηνυμάτων και την αλληλεπίδραση με το πολιτιστικό και κοινωνικό πλαίσιο.⁷¹ Είναι μια γλώσσα όπου και μέσα από τα εργαλεία που χρησιμοποιεί, όπως την επιστήμη της σημειωτικής ή σημειολογίας όπως ονομαζόταν παλαιότερα εκφράζει νοήματα, συναισθήματα και την αίσθηση του τόπου. Αντικείμενο της σημειωτικής σύμφωνα με τον Umberto Eco είναι η μελέτη κάθε πολιτισμικής διαδικασίας ως διαδικασία επικοινωνίας που ορίζεται από ένα υποκείμενο σύστημα σημασιών.⁷² Ο ανθρώπινος εγκέφαλος αναζητά διαρκώς νόημα μέσω της αρχιτεκτονικής, χρησιμοποιώντας την για να επικοινωνεί και να μεταδίδει πολιτιστικές γνώσεις από γενιά σε γενιά. Έτσι, ένα κτίριο γίνεται κάτι περισσότερο από τούβλα και κονίαμα- είναι μια οπτική γλώσσα που αφηγείται μια ιστορία για τους ανθρώπους

71 Hardi, K. Abdullah. «Exploring the meaning in parametricism: a semiotic approach.» *Journal of Asian Architecture and Building Engineering*, 25 May 2024.

72 Eco, Umberto. *A Theory of Semiotics*. Bloomington: Indiana University Press, 1979.

που το δημιούργησαν και τις αξίες που είχαν.⁷³ Η σημειωτική στην αρχιτεκτονική είναι ζωτικής σημασίας, διότι παρέχει ένα πλαίσιο για την κατανόηση της επικοινωνίας και του νοήματος των δομημένων περιβαλλόντων.⁷⁴ Μέσω της σημειωτικής οι αρχιτέκτονες, και η αρχιτεκτονική εν γένει, μεταφέρουν αυτά τα νοήματα και αναγνωρίζουν, διερευνούν αλλά και αναδεικνύουν την αίσθηση ενός τόπου. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω της χρήσης σημείων, συμβόλων και χωρικών διατάξεων, με αποτέλεσμα η αρχιτεκτονική να επικοινωνεί μέσω μια φαινομενολογικής διάστασης με τους χρήστες της, διαμορφώνοντας τις εμπειρίες και τις αντιλήψεις τους.

Η αρχιτεκτονική σημειολογία λειτουργεί ως γέφυρα μεταξύ αρχιτεκτόνων και χρηστών, διευκολύνοντας την ανταλλαγή εννοιών μέσω της αλληλεπίδρασης με το χώρο. Χρησιμοποιεί ένα σύστημα σημείων και συμβόλων που περιλαμβάνει την έννοια και τη σημασία: οι έννοιες αφορούν τις πρωταρχικές λειτουργίες των κτιρίων, ενώ οι σημασίες καλύπτουν τις δευτερεύουσες, διανοητικές και συναισθηματικές λειτουργίες τους, δημιουργώντας δύο επίπεδα κατανόησης. Το αρχικό νόημα διαμορφώνεται από τον αρχιτέκτονα, ενώ το πρόσθετο νόημα αναδύεται μετά την κατασκευή, χωρίς την άμεση εμπλοκή του δημιουργού. Η σημειωτική, που εξετάζει τα σημεία και τη χρήση τους, ορίστηκε από τον Ferdinand de Saussure ως η μελέτη της "ζωής των σημείων μέσα στην κοινωνία". Παρά το γεγονός ότι η έννοια της σημειωτικής υπήρχε από τον 17ο αιώνα με τον John Locke, αναπτύχθηκε ως διεπιστημονικό πεδίο στα τέλη του 19ου και τις

73 Somov, Georgij Yu. «Semiotics of Architecture and Architecture of Semiotics.» *Semiotische Berichte*, χ.χ.: 339–352.

74 Hardi, K. Abdullah. 2024, ο.π

αρχές του 20ού αιώνα μέσα από το έργο του Saussure και του Charles Sanders Peirce. Ο Peirce, στηριζόμενος στον πραγματισμό και τη λογική, όρισε το σημείο ως "κάτι που αντιπροσωπεύει σε κάποιον κάτι" και κατηγοριοποίησε τα σημεία σε εικόνες, δείκτες και σύμβολα. Επισήμανε ότι το νόημα ενός σημείου είναι ανοιχτό και συνεχώς προσδιοριζόμενο. Ο Saussure, αντιμετωπίζοντας τη γλώσσα ως σύστημα σημείων, έθεσε τις βάσεις για την εφαρμογή της σημειωτικής σε άλλα συστήματα σημείων πέρα από τη γλώσσα.⁷⁵ Σύμφωνα με τον Ferdinand de Saussure ένα σύμβολο, αποτελείται από τον συνδυασμό της ιδέας και της ακουστικής εικόνας της, ονομάζεται σημείο και με αυτόν τον όρο καλείται το όλο, αντικαθιστώντας έτσι αυτές τις δύο έννοιες, της ιδέας και της ακουστικής εικόνας, από το σημαινόμενο και σημαίνον.⁷⁶ Τα στοιχεία αυτά είναι αλληλεξαρτώμενα και δεν μπορούν να υπάρξουν το ένα χωρίς το άλλο μέσα στο σημείο. Στο πλαίσιο της αρχιτεκτονικής σημειωτικής, η έννοια του Ferdinand de Saussure για το σημείο και το σημαινόμενο μπορεί να εφαρμοστεί στην ανάλυση των αρχιτεκτονικών χώρων και δομών. Ο Charles Jenks επέκτεινε την έννοια αυτή χρησιμοποιώντας το τρίγωνο Ogden-Richards για να απεικονίσει την αρχιτεκτονική σημειωτική ως ένα τρίγωνο που περιλαμβάνει την πραγματική λειτουργία και τα παρουσιαζόμενα νοήματα. Αυτή η τριγωνική σχέση διερευνά τον τρόπο με τον οποίο η φυσική μορφή νοηματοδοτεί την αρχιτεκτονική, εννοιολογεί τη σημασία της και παρουσιάζει την επιδιωκόμενη λειτουργία της ως εγγενές νόημα. Μέσω της αλληλεπίδρασης αυτών των στοιχείων - ενός δείκτη, μιας εικόνας

75 Britannica, T. Editors of Encyclopaedia. "semiotics." *Encyclopedia Britannica*, January 19, 2024. <https://www.britannica.com/science/semiotics>.

76 Saussure, Ferdinand de. 1979. *Μαθήματα γενικής γλωσσολογίας*. s.l. : Παπαζήσης, 1979. 99-104.

και ενός συμβόλου - ο τύπος των σημείων που προκύπτουν μπορεί να προσδιοριστεί σε σχέση μεταξύ τους μέσα σε αυτή την τριμερή δομή.⁷⁷

Μέσω της σημειωτικής ανάλυσης, γίνεται η διαπίστωση ότι οι αρχιτεκτονικές φόρμες δεν εξυπηρετούν μόνο απτούς σκοπούς αλλά συμμετέχουν και σε μια δευτερεύουσα επικοινωνιακή διαδικασία, ενσωματώνοντας έννοιες και συνειρμούς που κυμαίνονται από ποιητικούς έως πολιτικούς μέσα στον κοινωνικό ιστό. Ο Umberto Eco,⁷⁸ υπογραμμίζει τη δυαδικότητα της αρχιτεκτονικής σημειωτικής ως την ικανότητα να βιώνουμε την αρχιτεκτονική φαινομενολογικά ως μέσο, ενώ παράλληλα να αντιλαμβανόμαστε τη λειτουργικότητά της.⁷⁹ Ο Umberto Eco διασαφηνίζει τις διαφοροποιημένες επικοινωνιακές διαστάσεις της αρχιτεκτονικής διακρίνοντας τη θεμελιώδη, δηλωτική «πρωταρχική λειτουργία» -τις απτές και λειτουργικές πτυχές, όπως η προβλεπόμενη χρήση ενός κτιρίου, τα υλικά και η δομή- από την πιο λεπτή, συνειρμική «δευτερεύουσα λειτουργία». Αυτή η τελευταία πτυχή καταγράφει τα άυλα στρώματα που ενσωματώνονται στον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό, εκείνα τα ποιητικά, πολιτικά και κοινωνικοπολιτισμικά μηνύματα που δημιουργούνται ως απάντηση στις δυναμικές του περιβάλλοντος και της κοινωνίας. Ο Eco υποστηρίζει ότι η χρησιμότητα της σημειωτικής έγκειται στην ικανότητά της να διασχίζει αυτά τα επικοινωνιακά στρώματα, δίνοντας έτσι τη δυνατότητα αποκωδικοποίησης του σημασιολογικού στρώματος ή της

⁷⁷ F Pane et al 2020 IOP Conf. Ser.: Earth Environ. Sci. 452 012013

⁷⁸ Eco, U. 1997. "Function and Sign: The Semiotics of Architecture." In *Rethinking Architecture: A Reader in Cultural Theory*, edited by N. Leach, 182–202. London, UK: Routledge.

⁷⁹ Hardi, K. Abdullah. 2024, ο.π

«συνδήλωσης». Αναλύοντας αυτές τις διπλές λειτουργίες σημειωτικά, ο Eco ενισχύει τον ερμηνευτικό μας φακό, επιτρέποντας βαθύτερη κατανόηση της πολύπλοκης αλληλεπίδρασης της μορφής και του νοήματος στην αρχιτεκτονική σφαίρα.⁸⁰ Έτσι, η σημειωτική συμβάλλει στην αποκωδικοποίηση των πλούσιων σημασιολογικών στρωμάτων των αρχιτεκτονικών χώρων, επιτρέποντας την εις βάθος κατανόηση του τρόπου με τον οποίο οι χώροι αυτοί συμμετέχουν στον κοινωνικό διάλογο και επηρεάζουν τις ανθρώπινες αλληλεπιδράσεις εντός των πολιτιστικών και κοινωνικών πεδίων.

Η αρχιτεκτονική σημειωτική αναφέρεται στη μελέτη των σημείων και των συμβόλων στο δομημένο περιβάλλον για την κατανόηση της σχέσης τους με τη μορφή, τη λειτουργία και το νόημα.⁸¹ Εφαρμόζοντας τη σημειωτική θεωρία, οι αρχιτέκτονες και οι μελετητές μπορούν να αναλύσουν τα κτίρια με όρους σημείων και συμβόλων, εξετάζοντας πτυχές όπως την αλληλεπίδραση κτιρίου-χρήστη, δηλαδή πώς οι χρήστες κατανοούν και αλληλεπιδρούν με το κτίριο, επηρεαζόμενοι από τη μορφή και το σχεδιασμό του. Την σχέση κτιρίου-περιβάλλοντος, όπου αναλύεται η σχέση μεταξύ του κτιρίου και του φυσικού και κοινωνικού περιβάλλοντός του, ταυτόχρονα με την ερμηνεία πολιτιστικών και ιστορικών παραγόντων, και τέλος την επικοινωνία κτιρίου-αρχιτέκτονα, κατά την οποία εξετάζεται η πρόθεση και τα μηνύματα που θέλει να μεταφέρει ο αρχιτέκτονας μέσω των

⁸⁰ Hardi, K. Abdullah. 2024, ο.π

⁸¹ Martinidis, Petros. «Semiotics of architectural theories: Toward an epistemology of architecture.» *Semiotica*, 1986.

σχεδιαστικών επιλογών, αντανακλώντας το όραμά του και τον επιδιωκόμενο αντίκτυπο στους χρήστες και την κοινωνία.⁸²

Η κατανόηση της αρχιτεκτονικής σημειολογίας εξαρτάται από την αλληλεπίδραση των ανθρώπων με το περιβάλλον τους. Βοηθά να αποκρυπτογραφηθούν οι προθέσεις των αρχιτεκτόνων και πολεοδόμων μέσω των σχεδιαστικών επιλογών. Τα αρχιτεκτονικά σύμβολα μεταφέρουν πληροφορίες, ταυτότητες και προθέσεις, διευκολύνοντας την επικοινωνία, κατευθύνοντας τη συμπεριφορά και διαμορφώνοντας τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις. Αυτό γίνεται μέσω της αρχιτεκτονικής επικοινωνίας και της ερμηνείας της αρχιτεκτονικής μεταφοράς, η οποία βασίζεται σε οικουμενικούς και τοπικούς κώδικες, καθώς και στις προσωρινές και αφηρημένες παρατηρήσεις. Τα κτίρια αντιλαμβάνονται σε σχέση με άλλα οικεία αντικείμενα μιας κοινωνίας.⁸³ Επίσης, η αρχιτεκτονική γλώσσα οφείλει να χρησιμοποιεί γνωστές μονάδες σημασίας, ακριβώς όπως και η γλώσσα που γράφουμε ή μιλάμε και που έχουν αποκτήσει, με το χρόνο και τη χρήση, συγκεκριμένο συμβολικό περιεχόμενο, ενώ τέλος η αρχιτεκτονική σύνταξη να αναφέρεται στην οργάνωση της διάταξης των αρχιτεκτονικών λέξεων, έτσι ώστε να ικανοποιούνται ορισμένοι βασικοί κανόνες, που διέπουν τη συλλογική αντίληψη της καθημερινής ζωής.⁸⁴

Αρχιτεκτονικά σύμβολα και σημεία μπορούν να βρεθούν σε διάφορα στοιχεία κτιρίων και αστικών χώρων, όπως προσόψεις,

⁸² Hardi, K. Abdullah. 2024, ο.π

⁸³ ΤΟΥΡΝΙΚΙΩΤΗΣ, ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ . ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΗΣ ΤΩΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΩΝ ΣΑΡΑΝΤΑ ΧΡΟΝΩΝ ΣΤΟ ΕΥΡΥΤΕΡΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ. Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, 2007 σ. 42

⁸⁴ ΤΟΥΡΝΙΚΙΩΤΗΣ, ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ 2007 Ο.Π 42

εισόδους, σήμανση, τοπόσημα και δημόσια έργα τέχνης⁸⁵. Αυτά τα σύμβολα εξυπηρετούν διάφορους σκοπούς: καθοδηγούν την πλοήγηση, επικοινωνούν τη λειτουργία των χώρων και μεταφέρουν πολιτιστικές και ιστορικές πληροφορίες. Για παράδειγμα, τα σύμβολα σε ένα νοσοκομείο υποδηλώνουν τη λειτουργία του, ενώ τα αρχιτεκτονικά στυλ μπορούν να προκαλέσουν αίσθηση παράδοσης ή καινοτομίας. Επίσης, εκφράζουν την ταυτότητα και τις αξίες ατόμων ή κοινοτήτων, όπως τα εθνικά σύμβολα σε κυβερνητικά κτίρια. Επιπλέον, ενισχύουν τη σύνδεση μεταξύ των ανθρώπων και του περιβάλλοντός τους, συμβάλλοντας στον επικοινωνιακό σκοπό των κτιρίων και αστικών χώρων, παρέχοντας οπτικές ενδείξεις και βοηθώντας στην κατανόηση της λειτουργίας και της ταυτότητάς τους, ενώ διευκολύνουν την πλοήγηση σε πολύπλοκα περιβάλλοντα.⁸⁶

Ο τομέας της σημειωτικής υποδηλώνει ότι η αντίληψή μας για τους αρχιτεκτονικούς χώρους συνδέεται με την ερμηνεία των σημείων και συμβόλων. Τα κτίρια μπορούν να προκαλέσουν συναισθήματα καλωσορίσματος ή αποκλεισμού, μεγαλοπρέπειας ή απλότητας, ανάλογα με τους πολιτιστικούς κώδικες που ενσωματώνονται στο σχεδιασμό τους. Αυτοί οι μηχανισμοί αναπτύσσονται μέσω της σχέσης λειτουργίας και μορφής, καθώς οι άνθρωποι συχνά ερμηνεύουν τη λειτουργία ενός κτιρίου από το σχήμα, τα υλικά και το στυλ του, που υποδηλώνουν τον σκοπό και τη σημασία του.⁸⁷ Βασιζόμενη στην ιδέα ότι ερμηνεύουμε τη λειτουργία από τη μορφή, η αρχιτεκτονική σημειωτική αποκαλύπτει

85 Huang, Jiakun, και H. J. Zhou. «Analysis on the Application of Architectural Semiotics in Design.» IOP Conference Series: Earth and Environmental Science. 2020

86 Huang, Jiakun, και H. J. Zhou. «Analysis on the Application of Architectural Semiotics in Design.» IOP Conference Series: Earth and Environmental Science. 2020

87 Leach, Neil. *Rethinking Architecture A reader in cultural theory*. London and New York: Routledge, 1997.

περαιτέρω πώς η χωρική οργάνωση επηρεάζει την εμπειρία μας. Όπως υποδηλώνει το έργο του Purcell⁸⁸ η διάταξη, οι αναλογίες και η οργάνωση ενός χώρου μπορούν να προκαλέσουν συγκεκριμένα συναισθήματα και συμπεριφορές, καθοδηγούμενες από πολιτισμικά αφομοιωμένες και προσωπικά βιωμένες σημειωτικές ενδείξεις. Επιπλέον, η σχέση ενός κτιρίου με το περιβάλλον του, είτε αυτό ξεχωρίζει ως τοπόσημο είτε δένει αρμονικά με το περιβάλλον του, προσθέτει ένα άλλο επίπεδο στην αντίληψή μας, όπως τονίζεται στη διερεύνηση του Leach⁸⁹ για την αρχιτεκτονική επικοινωνία μέσα στον αστικό ιστό. Η σημειωτική θεωρία υποστηρίζει ότι η κατανόηση των αρχιτεκτονικών χώρων από εμάς προκύπτει από μια δυναμική αλληλεπίδραση μεταξύ προσωπικών ερμηνειών και συλλογικά αποδεκτών νοημάτων". Τέλος, μέσα από τη διερεύνηση της σχέσης των προσωπικών αντιλήψεων και των κοινά αφομοιωμένων νοημάτων, καθώς, οι χρήστες φέρνουν τις δικές τους εμπειρίες και ερμηνείες στους χώρους, οδηγώντας σε προσωπικές σημασίες, ενώ η κοινή πολιτισμική γνώση οδηγεί σε συλλογικές αντιλήψεις.⁹⁰

Εν κατακλείδι, η αρχιτεκτονική σημειολογία είναι η μελέτη των συμβόλων και των σημείων στην αρχιτεκτονική και τον πολεοδομικό σχεδιασμό. Η μελέτη της αρχιτεκτονικής σημειολογίας είναι σημαντική επειδή μας επιτρέπει να αναλύσουμε και να ερμηνεύσουμε το νόημα πίσω από τις σχεδιαστικές επιλογές στην αρχιτεκτονική, να κατανοήσουμε τον επικοινωνιακό σκοπό των κτιρίων και των αστικών χώρων και να ενισχύσουμε τη

88 Purcell, A T. «The Organisation of the Experience of the Built Environment.» SageJournals, June 1984.

89 Leach, Neil., 1997. ο.π

90 Hardi, K. Abdullah. 2024, ο.π

συνολική κατανόηση της σχέσης μεταξύ μορφής, λειτουργίας και νοήματος στο δομημένο περιβάλλον.⁹¹

⁹¹ Huang, Jiakun, και H. J. Zhou. «Analysis on the Application of Architectural Semiotics in Design.» IOP Conference Series: Earth and Environmental Science. 2020

3.2 Η ΠΑΡΑΜΕΤΡΙΚΗ ΣΗΜΕΙΟΛΟΓΙΑ ΩΣ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟ ΕΡΓΑΛΕΙΟ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ

Η αρχιτεκτονική αποτελεί μέσο επικοινωνίας που υπερβαίνει τον πρωταρχικό λειτουργικό της σκοπό. Μέσα από τη χρήση εννοιολογικών εργαλείων, οι αρχιτέκτονες είναι σε θέση να παράγουν, να μεταφέρουν και να αναδεικνύουν νοήματα για το χώρο, που τη βοηθούν προς αυτό το σκοπό. Επηρεάζεται σημαντικά από τις αρχές της σημειολογίας, οι οποίες αποσκοπούν στην αποκάλυψη των θεμελιωδών νοημάτων και συμβόλων που υπάρχουν στο κατασκευασμένο περιβάλλον.

Παράλληλα όμως σε ένα πιο δυναμικό πεδίο στη σύγχρονη εποχή, στο πεδίο της παραμετρικής σημειολογίας, μπορούμε να διερευνήσουμε πώς τα υπολογιστικά εργαλεία και οι ψηφιακές τεχνολογίες ως εργαλεία του μέσου της αρχιτεκτονικής, έχουν μετασχηματίσει την ερμηνεία και την αναπαράσταση αυτών των αρχιτεκτονικών συμβόλων και σημείων. Ακολουθώντας την κατεύθυνση αυτή, το 2013 ο Patrick Schumacher⁹² συνεισέφερε σημαντικά την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο τα υπολογιστικά εργαλεία μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την ανάλυση και την ερμηνεία εννοιών, όπως τα αρχιτεκτονικά σύμβολα και σημεία. Το έργο του Schumacher έχει καταδείξει πώς οι ψηφιακές τεχνολογίες μπορούν να ενισχύσουν τη διερεύνηση των σημειωτικών αρχών στην αρχιτεκτονική, οδηγώντας σε νέες δυνατότητες στη διαδικασία σχεδιασμού.

⁹² Schumacher, Patrik. 2012 «Parametric Semiology – The Design of Information Rich Environments.» London ,

Η παραμετρική σημειολογία στην αρχιτεκτονική αναφέρεται στη χρήση των αρχών και εννοιών του παραμετρικού σχεδιασμού για τη μεταφορά ουσιαστικών και συμβολικών μηνυμάτων εντός της αρχιτεκτονικής μορφής. Όπως στη μουσική, όπου ο τελικός ήχος ακούγεται χωρίς να γνωρίζουμε τις διαδικασίες που οδήγησαν σε αυτό, έτσι και η παραμετρική σημειολογία στην αρχιτεκτονική προσφέρει έναν τρόπο έκφρασης νοήματος και επικοινωνίας ιδεών μέσω του χειρισμού των αρχιτεκτονικών παραμέτρων. Ο στόχος της παραμετρικής σημειολογίας είναι να στραφεί ο αρχιτέκτονας από μια διαισθητική συμμετοχή σε μια εξελισσόμενη σημειολογία, σε μια ξεκάθαρη σχεδιαστική επιλογή όπου αντιλαμβάνεται τον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό ως μια ευκαιρία για το σχεδιασμό ενός νέου, συνεκτικού συστήματος νοηματοδότησης, χωρίς να βασίζεται σε οικείους κώδικες που υπάρχουν στα υπάρχοντα δομημένα περιβάλλοντα.⁹³ Χρησιμοποιώντας εργαλεία και τεχνικές παραμετρικού σχεδιασμού, οι αρχιτέκτονες μπορούν να δημιουργήσουν κτίρια και χώρους που υπερβαίνουν τις απλές λειτουργικές απαιτήσεις και ενσωματώνουν βαθύτερα και πολυεπίπεδα στρώματα νοήματος, καθώς μέσα από αυτό το πλαίσιο σχεδιασμού, αναδύεται ένα χώρο-μορφολογικό σύστημα νοήματος, ένα σημασιολογικά φορτισμένο περιβάλλον που παρέχει ένα ποικίλο σύστημα αλληλεπικαθούμενων φαινομένων που βοηθά τους χρήστες να προσανατολιστούν σε ένα πλαίσιο όπου συμβαίνουν πολλές συνθήκες επικοινωνίας που συνθέτουν τη διαδικασία ζωής της κοινωνίας.⁹⁴ Αυτά τα κτίρια και οι χώροι μπορούν να προκαλέσουν συναισθήματα, να αφηγηθούν ιστορίες και να αντανakλούν

93 «[parametricsemiology.com](http://www.parametricsemiology.com).» *agent-based semiology – initial design brief*. 01 10 2016. <http://www.parametricsemiology.com/?p=228> (πρόσβαση 24/04,2024).

94 Schumacher, Patrik. 2012 «*Parametric Semiology – The Design of Information Rich Environments*.» London ,

πολιτιστικές αξίες μέσω της μορφής, των χώρων, των υλικών και των οπτικών αποτελεσμάτων τους. Αυτή η προσέγγιση στην αρχιτεκτονική αναγνωρίζει ότι ένα κτίριο δεν είναι απλώς ένα στατικό αντικείμενο, αλλά μια δυναμική οντότητα ικανή να επηρεάσει την ανθρώπινη συμπεριφορά και αντίληψη. Σύμφωνα με τον Schumacher κάθε είδος σχεδιασμού αποτελεί και είδος επικοινωνίας.⁹⁵ Μέσω της παραμετρικής σημειωτικής, οι αρχιτέκτονες προσπαθούν να κατανοήσουν το αντικείμενο σε όλες του τις πτυχές και να δημιουργήσουν μια ουσιαστική σχέση μεταξύ της αρχιτεκτονικής (πομπός) και των χρηστών ή των παρατηρητών (δέκτης). Οι σχεδιασμένοι χώροι είναι χωρικές επικοινωνίες που πλαισιώνουν και οργανώνουν τις επακόλουθες συζητήσεις. Εμπλέκουν και ενεργοποιούν τους συμμετέχοντες σε έναν διάλογο όπου μπορούν να επιλέξουν να συμμετάσχουν, δηλαδή να εισέλθουν σε έναν χώρο, ή να μην συμμετάσχουν επιλέγοντας συνειδητά να μην εισέλθουν. Η διαμόρφωση αυτής της επικοινωνιακής αλληλεπίδρασης μέσα σε ένα χώρο-μορφολογικό σύστημα νοήματος πραγματοποιείται μέσω της οργάνωσης των χωρικών στοιχείων και των μοτίβων ενώσεων μέσω φυσικών σχηματισμών (απομάκρυνση, φραγή, σύνδεση), μέσω της διατύπωσης μορφολογικών ταυτοτήτων, ομοιοτήτων και διαφορών μεταξύ των προς οργάνωση αρχιτεκτονικών στοιχείων. Η άρθρωση απαιτεί γνώση. Εμπλέκει την αντίληψη του συμμετέχοντα διευκολύνοντας τον προσανατολισμό του. Επίσης, η επικοινωνιακή αλληλεπίδραση επιτυγχάνεται μέσω της φαινομενολογίας, η οποία επιστρατεύει τους χρήστες ως γνωστικούς παράγοντες οι οποίοι παρατηρούν και αποδομούν το

⁹⁵ Schumacher, Patrik. 2012 ο.π

περιβάλλον τους σύμφωνα με τις αρχές αναγνώρισης προτύπων ή της αντίληψης Gestalt και τέλος μέσω της σημειολογίας, μέσω δηλαδή ενός συστήματος επικοινωνίας, γλώσσας, ερμηνείας και σημειολογικών κωδικοποιήσεων που μπορεί να προσκολληθεί μόνο στα οπτικά διακριτά χαρακτηριστικά του περιβάλλοντος.⁹⁶

Σύμφωνα με τον Schumacher στην εισήγησή του στο SCI-Arc⁹⁷ κάνει λόγο για τα τρία επίπεδα που έχει κάθε σχεδιασμένο έργο. Συγκεκριμένα αναφέρει, πως κάθε σχεδιασμένο έργο αποτελείται από το πρώτο επίπεδο, την οργανωτική του δομή, δηλαδή το parti και τα αναδυόμενα μοτίβα που το συνθέτουν, το δεύτερο επίπεδο τη φαινομενολογική του διάσταση, κατά την οποία σημαντικό ρόλο παίζουν η αποσύνθεση και αντίληψη των φαινομένων, όπως για παράδειγμα ποιοι παράμετροι τίθενται στο μοντέλο, τους περιβαλλοντικούς παραμέτρους όπως ο ρόλος του φωτός και της σκιάς αλλά και τους παραμέτρους του παρατηρητή πώς εμφανίζονται οι διαφορετικοί συσχετισμοί από παρατηρητή σε παρατηρητή. Τέλος, κάθε σχεδιασμένο έργο αποτελείται και από τη σημειολογική του διάσταση, δηλαδή την κοινωνική σημασία των διαφόρων περιοχών και χαρακτηριστικών που ο αρχιτέκτονας προσφέρει.

Η παραμετρική σημειωτική στην αρχιτεκτονική επιτρέπει τη διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο οι αρχιτεκτονικές μορφές και διαμορφώσεις μπορούν να επικοινωνούν και να προκαλούν νόημα

⁹⁸

⁹⁶ Schumacher, Patrik. 2012 ο.π

⁹⁷ Schumacher, Patrik. Patrik Schumacher: Parametric semiology (October 10, 2012). www.youtube.com. SCI-Arc. 10 10 2012.

⁹⁸ Pimenova, E V, M N Grigoryan, και P V Ivanova. «The Parametric Architecture Tall Buildings Implementation Aspects.» IOP Conf. Series: Materials Science and Engineering

Χρησιμοποιώντας τις αρχές του παραμετρικού σχεδιασμού, οι αρχιτέκτονες μπορούν να δημιουργήσουν κτίρια που δεν εξυπηρετούν μόνο τις λειτουργικές τους απαιτήσεις, αλλά μεταφέρουν και βαθύτερα στρώματα νοήματος μέσω της μορφής, των χώρων και των αλληλεπιδράσεών τους⁹⁹. Τα κτίρια και οι χώροι αυτοί γίνονται κάτι περισσότερο από απλές κατασκευές- γίνονται δοχεία έκφρασης και επικοινωνίας, εμπλουτίζοντας την ανθρώπινη εμπειρία μέσα σε αυτά. Η προσέγγιση αυτή στην αρχιτεκτονική αναγνωρίζει ότι το νόημα ενός κτιρίου ή χώρου υπερβαίνει τα φυσικά χαρακτηριστικά του και επεκτείνεται στη σφαίρα του συμβολισμού και της πολιτισμικής σημασίας, ισχυροποιώντας καθ' αυτόν τον τρόπο και την αίσθηση που ο τόπος αποπνέει.

99 Schumacher, Patrik 2012 ο.π

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο ΤΑ ΨΗΦΙΑΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ

4.1 ΑΠΟ ΤΑ ΑΝΑΛΟΓΙΚΑ ΣΤΑ ΨΗΦΙΑΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ

Η αποτελεσματικότερη επικοινωνία επιτυγχάνεται μέσω του σαφέστερου μετασχηματισμού του νοήματος και τη διαδικασία διαβίβασής του και αποκωδικοποίησης της ερμηνείας του. Για να επιτευχθεί ο καλύτερος μετασχηματισμός του νοήματος κατά τη διαδικασία του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού, απαιτείται από τον αρχιτέκτονα η χρήση εκείνων των εργαλείων, αναλογικών, εννοιολογικών και ψηφιακών, που θα του επιτρέψουν τη μετάδοση του νοήματος και στην προκειμένη περίπτωση, της αίσθησης του τόπου, προς τον χρήστη (δέκτη) με τον πληρέστερο τρόπο.

Για αιώνες, η αρχιτεκτονική είναι συνυφασμένη με το σχέδιο, το οποίο είναι κρίσιμο για την επικοινωνία μεταξύ δημιουργού και παρατηρητή. Από τα πρώτα στάδια του σκίτσου, ο αρχιτέκτονας εκφράζει πληροφορίες και καθοδηγεί τη διαδικασία από το αρχικό στάδιο έως την κατασκευή. Το σχέδιο μετατρέπει ασαφείς ιδέες σε έγχαρτες μορφές, γεφυρώνοντας τη σκέψη και την εμπειρία του χώρου. Στην εποχή της ψηφιακής μετάβασης, ο ψηφιακός σχεδιασμός έχει επικριθεί από παραδοσιακούς αρχιτέκτονες που θεωρούν ότι περιορίζει τη δημιουργικότητα και τις διαισθητικές χειρονομίες, σε αντίθεση με τα αναλογικά εργαλεία που ενίσχυαν τη σύνδεση μεταξύ σχεδιαστή, χεριού και αντικειμένου.¹⁰⁰

¹⁰⁰ Gardner, N., Haeusler, M., & Zavoleas, Y. (2020) ο.π

Στο πλαίσιο αυτό του διαλόγου, η αναζήτηση ενός εναλλακτικού μοντέλου που να συνδυάζει το νέο με το παλιό μέσα από τη συγκριτική κατανόηση των δυνατοτήτων κάθε εργαλείου μέσα από τη δυνατότητα συνέργειας και συνεργασίας στη διαδικασία του σχεδιασμού είναι επιτακτική.¹⁰¹ Από τη δεκαετία του '90, η χρήση ψηφιακών εργαλείων μετέτρεψε τον υπολογιστή σε ψηφιοποιημένο σχεδιαστήριο, επιτρέποντας τη διάδραση μεταξύ αναλογικών και ψηφιακών εργαλείων. Τα σημερινά ψηφιακά εργαλεία υπερβαίνουν τους προκαθορισμένους υπολογισμούς, μιμούμενα τη διαισθητική ικανότητα του αναλογικού σχεδιασμού, ενσωματώνοντας δεδομένα και ευνοώντας τη διεπιστημονική συνεργασία. Προσφέρουν ένα ευρύ φάσμα δυνατοτήτων στους αρχιτέκτονες, που πρέπει να επιλέγουν τα καταλληλότερα εργαλεία για κάθε περίπτωση. Είτε αναλογικό είτε ψηφιακό, το εργαλείο πρέπει να επιλέγεται βάσει των μοναδικών ιδιοτήτων και επιδόσεων του, αξιολογώντας την καταλληλότητα, τους περιορισμούς και τις δυνατότητές του για ενσωμάτωση νέων ιδεών και δεδομένων.¹⁰² Η καινοτόμος χρήση ενός εργαλείου απαιτεί πρώτα κατανόηση των δυνατοτήτων του, πέρα από την αποτελεσματική χρήση του. Η απόκτηση τεχνογνωσίας χρειάζεται αφοσίωση και χρόνο, οδηγώντας σε βελτίωση της εξοικείωσης και της αναλυτικής σκέψης. Με την ανάπτυξη των υπολογιστών, οι ψηφιακές λειτουργίες προωθούν την ενεργό συμμετοχή αντί της παθητικής λήψης αποτελεσμάτων. Η αντίληψη του υπολογιστή μόνο ως εργαλείου ακρίβειας δεν είναι πλέον επαρκής. Οι δυναμικές διαδικασίες που υποστηρίζονται από την υπολογιστική τεχνολογία τροφοδοτούνται από περιέργεια και διερευνητική προσέγγιση, διευρύνοντας τις αναλογικές εμπειρίες

¹⁰¹ Gardner, N., Haeusler, M., & Zavoleas, Y. (2020) ο.π

¹⁰² Gardner, N., Haeusler, M., & Zavoleas, Y. (2020) ο.π

σε νέους τομείς. Αυτό καθιστά σαφέστερη την απόδοση νοήματος και την αίσθηση ενός τόπου, επικοινωνώντας την αρχιτεκτονική από τον αρχιτέκτονα στον χρήστη μέσω των ψηφιακών εργαλείων.

4.2 ΤΑ ΔΥΝΑΜΙΚΑ ΜΟΝΤΕΛΑ ΩΣ ΨΗΦΙΑΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ

Η συσχέτιση μεταξύ των αναλογικών εργαλείων, όπως το σχέδιο, των εννοιολογικών εργαλείων απόδοσης νοημάτων της αρχιτεκτονικής, όπως η σημειολογία και η παραμετρική σημειολογία με τα ψηφιακά εργαλεία της, όπως είναι τα δυναμικά μοντέλα στην αρχιτεκτονική, παρέχει ένα πλαίσιο για την ανάλυση φαινομένων και την απόδοση σημασίας στο δομημένο περιβάλλον. Αυτό το διασυνδεδεμένο σύστημα δεν εξετάζει επιφανειακά μόνο τις συμβολικές και επικοινωνιακές πτυχές της αρχιτεκτονικής γλώσσας, αλλά ασχολείται επίσης με τη μεταβαλλόμενη φύση των χωρικών εμπειριών. Η αρχιτεκτονική σημειολογία διερευνά τα σημεία και τα σύμβολα μέσα στο δομημένο περιβάλλον, εξετάζοντας τον τρόπο με τον οποίο τα στοιχεία αυτά μεταφέρουν πολιτιστική, κοινωνική και πλαίσιακή σημασία. Όταν συνδυάζεται με την έμφαση της παραμετρικής σημειολογίας στις διαδικασίες υπολογιστικού σχεδιασμού, οδηγεί σε μια βαθύτερη κατανόηση της ενσωμάτωσης αυτών των φαινομένων και συμβόλων σε δυναμικά μοντέλα.

Τα δυναμικά μοντέλα στην αρχιτεκτονική επιτρέπουν την οπτικοποίηση και προσομοίωση της συμπεριφοράς των χώρων σε σχέση με τον χρόνο και τις φυσικές δυνάμεις. Αυτά τα μοντέλα περιλαμβάνουν ένα ευρύ φάσμα πληροφοριών, παραμέτρων και μεταβλητών, αναδεικνύοντας σχέσεις μεταξύ τους.

Ενσωματώνοντας ασαφή και ετερόκλητα δεδομένα και τις αλληλεπιδράσεις τους, οι αρχιτέκτονες μπορούν να αναλύσουν τις δυναμικές σχέσεις μεταξύ μορφής, λειτουργίας και περιβαλλοντικών παραγόντων. Αυτό κάνει τον σχεδιασμό του χώρου ένα πολυδιάστατο ζήτημα που απαιτεί συνδυαστική επίλυση με υβριδική λογική. Αυτή η προσέγγιση εμπλουτίζει τη διαδικασία σχεδιασμού, μετατρέποντας «θολές» και «άυλες» ποιότητες σε τεχνολογικά μετρήσιμα και διαχειρίσιμα στοιχεία, προάγοντας την επινόηση νέων ιδεών.¹⁰³ Ενώ επιτρέπει την ολιστική εξέταση του τρόπου με τον οποίο η αρχιτεκτονική επηρεάζει το περιβάλλον της, περιγράφοντας τον χώρο ως ένα φαινόμενο σε διαρκή εξέλιξη, ασύμβατο προς κάθε ά-χρονική του σύλληψη.¹⁰⁴

Μέσω της μεταφοράς άλλων πεδίων στην τεχνολογία υπό του μέσου της αρχιτεκτονικής, όπως πχ ο συνδυασμός της αρχιτεκτονικής σημειωτικής με τις παραγωγικές διαδικασίες σχεδιασμού μέσω προσεγγίσεων συστημικής μοντελοποίησης, σε ένα διεπιστημονικό πλαίσιο, προσφέρει σημαντικές δυνατότητες για την προώθηση μιας πιο ευέλικτης και ουσιαστικής βιώσιμης αρχιτεκτονικής, καθώς οι αρχιτέκτονες περιηγούνται περαιτέρω σε αυτό το πολύπλοκο πεδίο, με τα εμπλεκόμενα μέρη να επωφελούνται μέσω μιας αμφίδρομης σχέσης επιρροής με νέες αφορμές, αναφορές, τρόπους σκέψης και διεξόδους επίλυσης προβλημάτων.¹⁰⁵ Επίσης, η υβριδική συνέργεια μεταξύ των εργαλείων που έχει στη διάθεσή του ο αρχιτέκτονας, αναλογικών, εννοιολογικών και ψηφιακών, με σκοπό την αναγνώριση και τη

¹⁰³ Ζαβολέας, Ιωάννης. ο.π. σ.17

¹⁰⁴ Ζαβολέας, Ιωάννης. ο.π. σ.18

¹⁰⁵ Ζαβολέας, Ιωάννης. ο.π. σ.28

διερεύνηση του φαινομένου του τόπου συνδυάζει τα πλεονεκτήματα τόσο των ψηφιακών όσο και των αναλογικών συστημάτων, προσφέροντας νέες κατευθύνσεις και προοπτικές στην αρχιτεκτονική. Δίνει έμφαση στη συνέργεια των εργαλείων, ενώ παραμένει ανοιχτή στην επιλεκτική οικειοποίηση νέων εργαλείων καθώς αυτά εξελίσσονται. Η προσέγγιση αυτή επαναπροσδιορίζει τον ρόλο της τεχνολογίας και των διαφορετικών τεχνικών στην προώθηση της δημιουργικής σκέψης, παρουσιάζοντας μια ευκαιρία για την αρχιτεκτονική να ανακτήσει τη σημασία και το κύρος της. Η υιοθέτηση αυτής της «μεταψηφιακής στροφής» επιτρέπει στους αρχιτέκτονες να ευθυγραμμιστούν με το σύγχρονο πλαίσιο, να συμβάλουν στη διαμόρφωση του μέλλοντος και να ανακτήσουν τον έλεγχο της εξέλιξης του επαγγέλματός τους.¹⁰⁶

Στα πλαίσια του συμποσίου «Αρχιτεκτονική Δημιουργία Και Έρευνα» με την εισήγησή¹⁰⁷ του ο Ιωάννης Ζαβολέας κάνει λόγο για τα δυναμικά μοντέλα και για το πως αυτά μεταφέρθηκαν στο πεδίο της αρχιτεκτονικής, ενσωματώθηκαν σε αυτή ως μια πειραματική δημιουργική διαδικασία έρευνας και πως εν τέλει συνδιαμορφώνουν τη διαδικασία του σχεδιασμού. Τα δυναμικά μοντέλα στην αρχιτεκτονική, εμπνευσμένα από την επιστημονική έρευνα, απλοποιούν φαινόμενα για μελέτη μέσω πειραματισμού. Αυτά επιτρέπουν στους αρχιτέκτονες να επικεντρώνονται στη διαδικασία και την ενεργοποίηση στοιχείων, προάγοντας τον σχεδιασμό σε συνεργασία με το μοντέλο. Η προσομοίωση σε ψηφιακά περιβάλλοντα ενθαρρύνει μια ολιστική προσέγγιση,

¹⁰⁶ Gardner, N., Haeusler, M., & Zavoleas, Y. (2020) ο.π

¹⁰⁷ Ζαβολέας, Ιωάννης. «Δυναμικά Μοντέλα και Αναδυόμενες Αισθητικές.» ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑ. Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΑΠΘ, 2021. 129-135.

συνδυάζοντας αναλογικά και ψηφιακά εργαλεία, και επιτρέποντας προσαρμόσιμη οργάνωση σε διάφορους τρόπους φυσικής, υλικής ή χωρικής διάταξης. Τα δυναμικά μοντέλα λειτουργούν ως μέσα σκέψης, ενεργοποιώντας την κριτική μέσω δοκιμών και αξιολογήσεων, οδηγώντας σε λύσεις που χαρακτηρίζονται από λειτουργικές απαιτήσεις και πρωτότυπες σχέσεις.

Αυτά τα μοντέλα επεκτείνουν το σχεδιασμό στο ψηφιακό περιβάλλον, αναλύοντας, δοκιμάζοντας και κάνοντας προβλέψεις με υπολογιστικά εργαλεία, καθορίζοντας εξαρτήσεις και ιεραρχίες. Η συνεχής προσαρμογή σε εξωτερικές δυνάμεις και εσωτερικές αντιδράσεις δείχνει ευελιξία, ανοίγοντας νέες δυνατότητες. Η επιλεκτική απόδοση σχέσεων μέσω σκίτσων, διαγραμμάτων ή ψηφιακών τεχνικών οδηγεί σε νέες ερμηνείες του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού, επικεντρωμένες στην ανάπτυξη συστηματοποιημένων ποιοτήτων και λειτουργιών στο πλαίσιο της χωρικής ερμηνείας.

Η συσχέτιση των αναλογικών, εννοιολογικών και ψηφιακών εργαλείων δημιουργεί ένα πλαίσιο για την ανάλυση φαινομένων και την απόδοση σημασίας στο δομημένο περιβάλλον, συνδυάζοντας τις πολιτιστικές, κοινωνικές και πλαίσιακές σημασίες με τις υπολογιστικές διαδικασίες, οδηγώντας σε βαθύτερη κατανόηση και ενσωμάτωση φαινομένων και συμβόλων σε δυναμικά μοντέλα, εμπλουτίζοντας τον σχεδιασμό με μετρήσιμες και διαχειρίσιμες ποιότητες. Η προσέγγιση αυτή ενισχύει τη βιώσιμη αρχιτεκτονική και επιτρέπει την ολιστική εξέταση του χώρου ως ένα φαινόμενο σε διαρκή εξέλιξη, με τη υβριδική συνέργεια μεταξύ αναλογικών, εννοιολογικών και ψηφιακών εργαλείων να προσφέρει νέες κατευθύνσεις και προοπτικές, επαναπροσδιορίζοντας τον ρόλο της τεχνολογίας και των τεχνικών στην προώθηση της δημιουργικής

σκέψης, επιτρέποντας στους αρχιτέκτονες να ευθυγραμμιστούν με το σύγχρονο πλαίσιο, να συμβάλουν στη διαμόρφωση του μέλλοντος και να ανακτήσουν τον έλεγχο της εξέλιξης του επαγγέλματός τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η παρούσα έρευνα παρέχει ένα πλαίσιο για την ανάλυση και την κατανόηση της σημασίας του τόπου στο δομημένο περιβάλλον, εστιάζοντας στην αρχιτεκτονική ως το κύριο μέσο ανάδειξης της αίσθησης του τόπου. Ο τόπος προσεγγίζεται εδώ ως ένα δυναμικό φαινόμενο που ξεπερνά τον απλό γεωγραφικά ορισμένο χώρο και αποκτά μια πολυδιάστατη υπόσταση που περιλαμβάνει υλικές, ιστορικές, κοινωνικές και ψυχολογικές διαστάσεις. Η αίσθηση που αυτός αποπνέει, η οποία αναδύεται από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του, αποτελεί το θεμέλιο της εμπειρίας και της ταυτότητας του ανθρώπου σε σχέση με το περιβάλλον του. Η αρχιτεκτονική, ως εργαλείο ανάλυσης και δημιουργίας χώρων, αποδεικνύεται κρίσιμη για την ανάδειξη και διατήρηση της αίσθησης του τόπου. Η έρευνα καταδεικνύει ότι μέσω της συστηματικής διερεύνησης των χαρακτηριστικών του τόπου και της ενσωμάτωσης αυτών στον σχεδιασμό, η αρχιτεκτονική μπορεί να δημιουργήσει περιβάλλοντα που όχι μόνο είναι σε θέση να ανταποκρίνονται στις λειτουργικές ανάγκες των χρηστών, αλλά και να αποτελέσουν υπαρξιακό έρεισμα του ανθρώπου.

Βασικό συμπέρασμα της έρευνας είναι ότι η αίσθηση του τόπου αποτελεί ένα σύνθετο σύμπλεγμα αντιλήψεων και βιωμάτων, που υπερβαίνει τα φυσικά χαρακτηριστικά του χώρου και ενσωματώνει την ιστορία, τον πολιτισμό, τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις και τις ατομικές εμπειρίες. Αυτή η πολυπλοκότητα απαιτεί από τους αρχιτέκτονες μια πολυδιάστατη

προσέγγιση, που να αγκαλιάζει τόσο τα απτά όσο και τα άυλα στοιχεία, τα ιστορικά και τα σύγχρονα, καθώς και τις προσωπικές και συλλογικές εμπειρίες που προσδίδουν σε έναν τόπο τη μοναδική του ταυτότητα. Η αναγνώριση της αρχιτεκτονικής ως μέσον επικοινωνίας και δημιουργικής έκφρασης, που μετατρέπει τις εννοιολογικές ιδέες σε αισθητές μορφές, την καθιστά έναν ισχυρό και επιδραστικό παράγοντα στη διαμόρφωση του δομημένου περιβάλλοντος. Μέσω αυτής της προσέγγισης, η αρχιτεκτονική μπορεί να δημιουργήσει χώρους που δεν εξυπηρετούν μόνο τις λειτουργικές ανάγκες, αλλά ενσωματώνουν πολιτιστικές, κοινωνικές και ψυχολογικές διαστάσεις, ενισχύοντας την ταυτότητα και τη συνοχή της κοινότητας. Παράλληλα η αναγνώριση της αρχιτεκτονικής ως μέσου επικοινωνίας αναδεικνύει τη συνέργεια εκείνων των εργαλείων παραγωγής και μεταφοράς νοημάτων που συμβάλλουν στην κατανόηση και την ενίσχυση της αίσθησης του τόπου, όπου στα χέρια του αρχιτέκτονα είναι απαραίτητα για την ερμηνεία και την επικοινωνία αυτών των πολυεπίπεδων νοημάτων. Η συνέργεια τόσο των αναλογικών, με τα εννοιολογικά όσο και με τα ψηφιακά εργαλεία στην προσέγγιση του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού είναι καθοριστικής σημασίας για την αποτελεσματική μεταφορά της ουσίας ενός αρχιτεκτονικού έργου. Αναλογικά εργαλεία, όπως το σχέδιο, επιτρέπουν στους αρχιτέκτονες να αποδώσουν τις πρώτες τους ιδέες και να εξετάσουν τις χωρικές σχέσεις σε φυσική μορφή. Τα εννοιολογικά εργαλεία, όπως η σημειολογία και η παραμετρική σημειολογία, διεισδύουν βαθύτερα στην ανάλυση και ερμηνεία των νοημάτων που υποκρύπτονται πίσω από τον τόπο αλλά και τις σχεδιαστικές επιλογές, αποκαλύπτοντας τα συμβολικά και πολιτισμικά επίπεδα της αρχιτεκτονικής. Η χρήση των ψηφιακών

εργαλείων μέσω των δυναμικών μοντέλων εμπλουτίζει περαιτέρω τη διαδικασία σχεδιασμού, επιτρέποντας την προσομοίωση και την αναπροσαρμογή των αρχιτεκτονικών μορφών, βάσει και των άλλων δύο εργαλείων, με ακρίβεια και ευελιξία, επιτρέποντας στους αρχιτέκτονες να δημιουργούν χώρους που υπερβαίνουν τις απλές λειτουργικές απαιτήσεις και να είναι σε θέση να μεταφέρουν βαθύτερα στρώματα νοήματος μέσω της μορφής, των χώρων και των αλληλεπιδράσεών τους.

Συμπερασματικά, η συνέργεια των εργαλείων της αρχιτεκτονικής στα χέρια του αρχιτέκτονα επιτρέπει την πλήρη διερεύνηση και ανάδειξη του τόπου ως φαινόμενο και της αίσθησης που αποπνέει, καθιστώντας παράλληλα την παραγόμενη αρχιτεκτονική λειτουργική και βιώσιμη, επιτρέποντας την ανάδυση του νοήματος. Αυτή η πολυδιάστατη προσέγγιση προωθεί την ενεργή συμμετοχή των χρηστών με τον τόπο, επιτυγχάνοντας μια βαθύτερη σύνδεση του ανθρώπου με το περιβάλλον του, ενισχύοντας την κοινωνική συνοχή, αναδεικνύοντας την αίσθηση του τόπου, καθιστώντας την αρχιτεκτονική ένα υπαρξιακό έρεισμα του ανθρώπου.

Βιβλιογραφία

Britannica, T. Editors of Encyclopaedia.

<https://www.britannica.com/>. 14 01 2024.

<https://www.britannica.com/science/semiotics> (πρόσβαση 06 15, 2024).

Eco, Umberto. *A Theory of Semiotics*. Bloomington: Indiana University Press, 1979.

Eco, Umberto. «FUNCTION AND SIGN: THE SEMIOTICS OF ARCHITECTURE.» Στο *Rethinking Architecture: A reader in cultural theory*, του/της Neil Leach, 173-195. London: Routledge, 1997.

Florian, Maria-Christina. *archdaily.com*. 22 June 2023.

<https://www.archdaily.com/1002817/emotional-architecture-how-contextual-solutions-can-fight-against-the-epidemic-of-boringness> (πρόσβαση 03 26, 2024).

Friske, John. *INTRODUCTION TO COMMUNICATION STUDIES*. London: Routledge, 1990.

Gardner, Nicole, M. Hank Haeusler, και Yannis Zavoleas.

«AFTERWORD: In the Architect's Mind: Drawing (,) Architecture's Future.» Στο *Computational Design From Promise to Practice*, του/της Nicole Gardner, M. Hank Haeusler και Yannis Zavoleas, 158-172. avedition, 2020.

Hardi, K. Abdullah. «Exploring the meaning in parametricism: a semiotic approach.» *Journal of Asian Architecture and Building Engineering*, 25 May 2024.

- Hattenhauer, Darryl. «The Rhetoric of Architecture: A Semiotic Approach.» *Communication Quarterly*, 21 May 2009: 71–77.
- Hu, Ming, και Roger Chen. «A Framework for Understanding Sense of Place in an.» *Urban Science MDPI*, 11 April 2018.
- Huang, Jiakun, και H. J. Zhou. «Analysis on the Application of Architectural Semiotics in Design.» *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*. 2020.
- Leach, Neil. *Rethinking Architecture A reader in cultural theory*. London and New York: Routledge, 1997.
- Marques, Bruno, Claire Freeman, Lynette Carter, και Maibritt Pedersen Zari. «Sense of Place and Belonging in Developing Culturally Appropriate Therapeutic Environments: A Review.» *Societies MDPI*, 2 November 2020.
- Martinidis, Petros. «Semiotics of architectural theories: Toward an epistemology of architecture.» *Semiotica*, 1986.
- McCullough, Malcolm. *Abstracting Craft: The Practiced Digital Hand*. London, England: The MIT Press, 1996.
- Mojtaba, Parsaee, Parva Mohammad, και Karimi Bagher. «Space and place concepts analysis based on semiology approach in residential architecture.» *HBRC Journal*, 2015: 368-383.
- NAVICKIENĖ, Eglė. «CONTEXT AS A CREATIVE TOOLKIT FOR ARCHITECTURAL.» *Creativity studies*, 7 May 2020: 406-418.

- Norberg-Schulz, Christian. *Genius Loci Το Πνεύμα του Τόπου*.
Αθήνα: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Ε.Μ.Π, 2009.
- Ntaflos E., Samaras N. «Reuse of the listed building 'Papazoglios Textile School for Girls' in Ioannina, Greece, as a School of Architecture and.» *Changing Cities V*. Corfu, 2022. 768.
- Pallasmaa. «Οι δύο γλώσσες της Αρχιτεκτονικής.» Στο *Δώδεκα δοκίμια για τον Άνθρωπο, την Τέχνη και την Αρχιτεκτονική*, του/της Pallasmaa, 39. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 1980.
- Pallasmaa, Juhanni. «Η γεωμετρία του συναισθήματος.» Στο *Δώδεκα δοκίμια για τον Άνθρωπο, την Τέχνη και την Αρχιτεκτονική*, του/της Juhanni Pallasmaa, 73-94. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 1985.
- Pallasmaa, Juhani. «Προς ένα βιοφιλικό μέλλον.» Στο *Δώδεκα δοκίμια για τον Άνθρωπο, την Τέχνη και την Αρχιτεκτονική*, του/της Juhani Pallasmaa, 259-261. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2012.
- Pallasmaa, Juhanni. «Η αύρα του ιερού.» Στο *Δώδεκα δοκίμια για τον Άνθρωπο, την Τέχνη και την Αρχιτεκτονική*, του/της Juhanni Pallasmaa, 180-206. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2012.
- Pane, Imam Faisal, Hilma Tamiami Fachrudin, Hesti Fibriasari, και Aurora S Lubis. «Architecture as Communication System with Semiotic Theory (Case Study: Tjong A Fie's House).» *Enhancing Culture, Community and Environment*. Sumatera

Utara, Indonesia: IOP Conference Series: Earth and Environmental Science, 2020.

Pellegrino, Pierre. «Semiotics of Architecture.» Στο *Encyclopedia of Language & Linguistics, Second Edition*, του/της Keith Brown, 212-216. Oxford: Elsevier, 2006.

Pimenova, E V, M N Grigoryan, και P V Ivanova. «The Parametric Architecture Tall Buildings Implementation Aspects.» *IOP Conf. Series: Materials Science and Engineering*. χ.χ.

Purcell, A T. «The Organisation of the Experience of the Built Environment.» *Sage Journals*, June 1984.

Saussure, Ferdinand de. *Μαθήματα γενικής γλωσσολογίας*. Παπαζήσης, 1979.

Schumacher, Patrik. «Parametric Semiology – The Design of Information Rich Environments.» London , 2012.

—. «parametricsemiology.com.» *agent-based semiology – initial design brief*. 01 10 2016.
<http://www.parametricsemiology.com/?p=228> (πρόσβαση 04 24, 2024).

Schumacher, Patrik. *Patrik Schumacher: Parametric semiology (October 10, 2012)*. www.youtube.com. SCI-Arc. 10 10 2012.

Somov, Georgij Yu. «Semiotics of Architecture and Architecture of Semiotics .» *Semiotische Berichte*, χ.χ.: 339–352.

Sosa, Marco, Boris Orellana-Alvear, και Natalia Pacurucu.
«Making Architecture: Javier García Solera - The Sense of

Place in Architecture.» *14th International Conference on Applied Human Factors and Ergonomics* . 2023.

Wellborn, Clay H. *The Sense of Place in Architecture*. Houston, Texas: RICE UNIVERSITY, 1966.

Wikipedia. 14 Νοέμβριος 2022.

<https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A6%CE%B1%CE%B9%CE%BD%CF%8C%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%BF>
(πρόσβαση Αύγουστος 22, 2023).

Willig, Carla. «Φαινομενολογικές μέθοδοι.» Στο *Ποιοτικές Μέθοδοι Έρευνας στην Ψυχολογία*, του/της Carla Willig, 211. Αθήνα: Gutenberg, 2015.

Zavoleas, Yiannis. *yzarch.wordpress.com*. 2020.

<https://yzarch.wordpress.com/2020/12/29/post-anthropocene-or-towards-a-responsible-architecture-university-of-ioannina-university-of-new-south-wales-2020/>.

Ζαβολέας, Ιωάννης. «Δυναμικά Μοντέλα και Αναδυόμενες Αισθητικές.» *ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑ*. Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΑΠΘ, 2021. 129-135.

—. *Η μηχανή και το Δίκτυο*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, 2023.

Μπαμπινιώτης, Γεώργιος. *www.babiniotis.gr*. 23 09 2019.

<https://www.babiniotis.gr/dimosieumata/glossika-themata/453-simainomeno-simainon-i-ypostasi-tis-leksis>
(πρόσβαση 04 26, 2024).

Νεοχωρίτη, Αθανασία-Μαρίνα. *Form Follows Fiction: An Architectural*. Μοντάζ: Κωνσταντίνα Καλαρά . Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, 2021.

Σταυρουλάκη , Γιάννα. «Ο Χώρος ως Σύνθετο Συμβολικό Σύστημα .» Στο *Ελληνική Αρχιτεκτονική στον 20ό και 21ο Αιώνα*, του/της Ανδρέας Γιακουμακάτος, 572-585. GUTENBERG, 2016.

Τερζόγλου, Νικόλαος - Ίων. *ΙΔΕΕΣ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ ΣΤΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟ ΑΙΩΝΑ*. ΑΘΗΝΑ: νήσος, 2009.

ΤΟΥΡΝΙΚΙΩΤΗΣ, ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ . *ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΗΣ ΤΩΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΩΝ ΣΑΡΑΝΤΑ ΧΡΟΝΩΝ ΣΤΟ ΕΥΡΥΤΕΡΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ*. Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, 2007.

Χατζησάββα, Δήμητρα. «Ο Τόπος Ως Επιλεκτικό Τοπίο Δράσης Για Τη Σύγχρονη Ελληνική Αρχιτεκτονική.» Στο *Ελληνική Αρχιτεκτονική στον 20ό και 21ο Αιώνα*, του/της Ανδρέας Γιακουμακάτος, 697-710. ΑΘΗΝΑ: GUTENBERG, 2016.

